

<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Materiał dodatkowy
<i>Zagadnienie:</i>	<i>Zadanie 2. w części ustnej egzaminu maturalnego. Literatura. Sztuka. Język</i>
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski. Część ustna egzaminu
<i>Adresaci dokumentu:</i>	Nauczyciele języka polskiego Uczniowie szkół ponadpodstawowych
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	16 marca 2022 r.

Zespół redakcyjny:

dr Wioletta Kozak (CKE)
Wioletta Łakoma-Sabat (CKE)
Agnieszka Romerowicz (CKE)
dr Marcin Smolik (CKE)

Materiał został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną na podstawie materiału *Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego od roku szkolnego 2014/2015. Zbiór przykładowych zadań*, oprac. A. Brożek, J. Dobkowska, K. Kozłowska, J. Malik, J. Nocoń, S.J. Żurek, CKE, Warszawa 2014.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

**Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Gdańsku**
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

**Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Jaworznie**
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

**Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Krakowie**
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

**Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Warszawie**
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

**Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we
Wrocławiu**
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

Spis treści

Wprowadzenie	4
Część ustna egzaminu maturalnego z języka polskiego	6
Część 1. Zadania zawierające materiał literacki	9
Część 2. Zadania zawierające materiał ikoniczny	49
Część 3. Zadania zawierające materiał do analizy językowej	89
Część 4. O czytaniu tekstów ikonicznych. Dodatkowy materiał dydaktyczny	102

Wprowadzenie

Drogie Maturzystki, Drodzy Maturzyści,

zbiór przykładowych zadań na część ustną egzaminu maturalnego od roku szkolnego 2022/2023 składa się z trzech części. Każda z nich obejmuje zadania innego typu:

- część 1. – zadania literackie
- część 2. – zadania ikoniczne
- część 3. – zadania językowe.

We wprowadzeniu do każdej części znajdują się wskazówki na temat tego, jak analizować polecenia i tworzyć wypowiedź ustną.

Każde zadanie, oprócz samego polecenia, zawiera również:

- zestaw pojęć i terminów z zakresu wiedzy o języku i literaturze, których znajomość będzie pomocna w rozwiązaniu danego zadania
- krótki komentarz, zawierający wskazówki służące realizacji zadania
- dwa konspekty zawierające przykładowe (a nie jedyne możliwe) realizacje zadania.

Realizacje tego samego zadania mogą różnić się między sobą, np. stanowiskiem wobec problemu podanego w poleceniu, doбором przykładów literackich i kulturowych czy strukturą wypowiedzi. Zróżnicowany zapis konspektów podpowiada różne sposoby przygotowywania się do wypowiedzi. Możecie – spośród zaproponowanych form – wybrać tę, która jest najlepsza dla każdego z Was (niektórzy najchętniej notują w punktach, inni wolą zapis ciągły, schemat lub mapę mentalną), możecie również wypracować własną. Pisanie konspektów to szuka, którą również warto doskonalić.

Zadania zamieszczone w zbiorze to materiał przykładowy. Zadanie, które wylosujecie podczas egzaminu ustnego, będzie miało podobną konstrukcję i posłuży sprawdzeniu podobnych umiejętności, na pewno jednak nie będzie kopią żadnego z zadań w tej publikacji. Nie należy zatem liczyć na to, że pamięciowe opanowanie przykładowych realizacji pozwoli uzyskać dobry wynik podczas egzaminu. Analiza materiału zawartego w zbiorze niech Wam posłuży do wypracowania najlepszych strategii przygotowywania się do ustnej części egzaminu maturalnego: rozumienia poleceń i sprawnego konstruowania wypowiedzi, których treść i kompozycja uwarunkowane są wskazówkami zawartymi w poleceniu. Jeśli opanujecie te dwie umiejętności, pozostanie Wam jedynie gromadzenie wiedzy i doświadczeń czytelniczo-kulturowych. Robicie to zresztą już od początku edukacji: czytając lektury, poznając filmy i spektakle teatralne, chodząc na koncerty i słuchając nagrań muzycznych, a także zwiedzając muzea i zabytki.

Do egzaminacyjnego sukcesu konieczne jest oczywiście ciągle poszerzanie wiedzy z zakresu historii i teorii literatury czy nauki o języku. Koniecznie zapoznajcie się również z informacjami o egzaminie przedstawionymi w [Informatorze o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego \(część ustna oraz część pisemna na poziomie podstawowym\) od roku szkolnego 2022/2023](#) oraz z propozycjami zadań zamieszczonym w tej publikacji.

W przygotowaniu do egzaminu ustnego bardzo istotne są również ćwiczenia praktyczne związane z wypowiedaniem się na określone tematy. O tym, jak stać się dobrym mówcą, możecie przeczytać w licznych publikacjach poświęconych retoryce. Możecie też analizować transmitowane w mediach wystąpienia osób publicznych i na podstawie reakcji słuchaczy oraz komentarzy obserwatorów wyciągać wnioski, które na pewno przydadzą się podczas egzaminu.

Stworzenie poprawnej **wypowiedzi retorycznej** wymaga:

1. odczytania (interpretacji) dołączonego do zadania materiału pod kątem problemu wskazanego w poleceniu
2. odwołania się do innych utworów literackich lub tekstów kultury i problemów, które łączą się z tematem wypowiedzi
3. stosowania pojęć i terminów nazywających zjawiska teoretycznoliterackie i kulturowe
4. opracowania wypowiedzi pod względem kompozycyjnym i językowo-stylistycznym
5. wygłoszenia wypowiedzi zgodnie z zasadami kultury żywego słowa.

CZEŚĆ USTNA EGZAMINU MATURALNEGO Z JĘZYKA POLSKIEGO OD ROKU SZKOLNEGO 2022/2023

Opis zestawu zadań egzaminacyjnych

Zestaw zadań egzaminacyjnych składa się z dwóch zadań:

- zadanie 1. zawiera zagadnienie sprawdzające znajomość treści i problematyki lektury obowiązkowej¹ – zamieszczonej w podstawie programowej na poziomie podstawowym do realizacji w całości lub we fragmentach lub lektury wymienionej w punkcie I.1.12) – i tworzenie wypowiedzi na jej temat z uwzględnieniem wybranego kontekstu
- zadanie 2. dotyczy zagadnienia związanego z literaturą lub innymi dziełami sztuki albo językiem; zdający omawia je na podstawie dołączonego do polecenia materiału w postaci tekstu literackiego lub nieliterackiego albo tekstu ikonicznego.

Cechy zadania 2.

- składa się z polecenia i tekstu (w zadaniach stosowane są trzy typy tekstów: nieliterackie, literackie i ikoniczne), zawierającego zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania odnoszącego się do załączonego tekstu oraz wybranego kontekstu zgodnie z przedstawionym w TABELI 1. schematem
- umożliwia zdającemu wykazanie się dojrzałością intelektualną, orientacją w problemach kultury, w tym literatury, sztuki lub języka, a także wykazanie się sprawnością językowo-retoryczną oraz rozumieniem tekstu stanowiącego inspirację do wypowiedzi
- odwołuje się do wiadomości i umiejętności z III etapu edukacyjnego.

TABELA 1. SCHEMAT POLECENIA W ZADANIU 2. (LITERATURA/SZTUKA/JĘZYK)

SCHEMAT POLECENIA DO ZAGADNIENIA ZWIĄZANEGO			
	Z LITERATURĄ (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ LITERACKI)	ZE SZTUKĄ (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ IKONICZNY)	Z JĘZYKIEM (ZADANIA ZAWIERAJĄCE MATERIAŁ DO ANALIZY JĘZYKOWEJ)
ZAGADNIENIE W FORMIE TWIERDZENIA LUB PYTANIA	np. <i>Kryzys wartości w świecie skażonym złem.</i>	np. <i>Tworzenie – naśladowanie rzeczywistości czy jej wyobrażanie?</i>	np. <i>Zróżnicowanie językowe wypowiedzi jako sposób wyrażania emocji.</i>
ELEMENT 1. POLECENIA: TEKST ŹRÓDŁOWY	<i>Omów zagadnienie na podstawie <u>zamieszczonego poniżej materiału</u></i>	<i>Omów zagadnienie na podstawie <u>zamieszczonego poniżej materiału</u></i>	<i>Omów zagadnienie na podstawie <u>zamieszczonego poniżej materiału</u></i>
ELEMENT 2. POLECENIA: TEKST 2. ALBO WŁASNE DOŚWIADCZENIA	<i>oraz <u>wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.</u></i>	<i>oraz <u>wybranego utworu literackiego.</u></i>	<i>oraz <u>wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.</u></i>

¹ W latach 2023 oraz 2024 obowiązuje lista lektur wynikająca z wymagań egzaminacyjnych opublikowanych w *Komunikacie o wymaganiach egzaminacyjnych obowiązujących w roku 2023 oraz 2024*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wymagania-egzaminacyjne-obowiazujace-na-egzaminie-maturalnym-w-roku-2023-i-2024>

Wybrany utwór literacki, będący drugim tekstem, do którego odwołuje się zdający w swojej wypowiedzi, może być:

- lekturą obowiązkową
- lekturą uzupełniającą
- utworem literackim niebędącym lekturą, w tym utworem poetyckim.

Przebieg egzaminu

Przebieg egzaminu przedstawiono w TABELI 2.

TABELA 2. PRZEBIEG EGZAMINU USTNEGO

	PRZEBIEG EGZAMINU	CZAS TRWANIA
CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNE	Zdający losuje zestaw egzaminacyjny zawierający dwa zadania.	–
PRZYGOTOWANIE ZDAJĄCEGO DO WYPOWIEDZI MONOLOGOWYCH	Zdający przygotowuje się do wygłoszenia wypowiedzi monologowych na dwa tematy zamieszczone w wylosowanym zestawie (może w tym czasie przygotować ramowy plan wypowiedzi, konspekt, notatki pomocnicze).	Nie więcej niż 15 minut.
WYPOWIEDZI MONOLOGOWE ZDAJĄCEGO	Zdający wygłasza wypowiedzi monologowe. Wypowiedzi monologowe zdającego nie mogą być przerywane przez zespół przedmiotowy (z wyjątkiem sytuacji, kiedy upłynął czas na nie przeznaczony). Zdający nie musi realizować zadań w kolejności, w jakiej zostały zamieszczone w zestawie zadań egzaminacyjnych – może rozpocząć wypowiedź od wybranego przez siebie zadania.	Nie więcej niż 10 minut (może je wygłosić w czasie krótszym niż 10 minut).
ROZMOWA ZESPOŁU PRZEDMIOTOWEGO ZE ZDAJĄCYM	<p>Rozmowa zespołu przedmiotowego ze zdającym może dotyczyć:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zagadnień określonych w poleceniach do obu zadań lub do jednego z dwóch zadań • utworu literackiego albo tekstu kultury, w tym materiału ikonicznego, dołączonego do polecenia • treści utworów literackich i tekstów kultury przywołanych przez zdającego w wypowiedziach. <p>W trakcie rozmowy zdający odpowiada na pytania, realizuje polecenia lub odnosi się do zagadnienia przedstawionego przez zespół przedmiotowy (łącznie od 1 do 3 pytań/poleceń/zagadnień). Zadawane pytania nie mogą dotyczyć faktograficznych detali dotyczących lektury obowiązkowej / omówionych tekstów kultury.</p> <p>Co najmniej jedno z pytań/poleceń/zagadnień w rozmowie do zadania 1. i/lub zadania 2. będzie dotyczyło refleksji indywidualnej zdającego związanej z omawianym problemem, tzn. zostanie sformułowane w taki sposób, aby umożliwić zdającemu odniesienie się do któregoś z zadań egzaminacyjnych z własnej perspektywy, przedstawienie własnego stanowiska, np.</p>	Nie więcej niż 5 minut.

	<ul style="list-style-type: none">• w przypadku tematu: <i>Czym dla człowieka może być doświadczenie samotności?</i> zdający może zostać poproszony o odpowiedź np. na takie pytania:<ul style="list-style-type: none">✓ <i>Czy wyobrażasz sobie swoje życie w samotności, takie jak Konrada z III cz. „Dziadów” Adama Mickiewicza? Uzasadnij odpowiedź.</i>✓ <i>Czy postawa Konrada z Wielkiej Improwizacji jest dla ciebie przekonująca? Uzasadnij odpowiedź.</i>• w przypadku tematu: <i>Tworzenie – naśladowanie rzeczywistości czy jej wyobrażanie?</i> zdający może zostać poproszony o odpowiedź np. na takie pytania:<ul style="list-style-type: none">✓ <i>Którą strategię tworzenia przyjąłabyś/przyjąłbyś, gdybyś była/był artystą: klasyczną czy awangardową? Uzasadnij odpowiedź.</i>✓ <i>Czy wolisz czytać książki, które bardziej naśladują rzeczywistość, czy takie, które ją kreują? Uzasadnij odpowiedź.</i>✓ <i>Które dzieła są bardziej przydatne młodemu człowiekowi we współczesnym świecie – naśladujące rzeczywistość czy kreujące ją? Uzasadnij odpowiedź.</i>	
--	---	--

Wykonanie **obu zadań** egzaminacyjnych w części ustnej wymaga:

- zrozumienia tematów wypowiedzi i sformułowanych w nich zagadnień
- wykorzystania znajomości lektury obowiązkowej i umiejętności jej odczytania do omówienia zagadnienia określonego w zadaniu 1.
- odczytania (interpretacji) dołączonego tekstu kultury pod kątem wskazanego w poleceniu zagadnienia, odwołania się do innych tekstów kultury albo własnych doświadczeń, wykorzystania wiedzy i umiejętności z zakresu historii i teorii literatury, języka i retoryki do omówienia zagadnienia określonego w zadaniu 2.
- odwołania się do wybranych kontekstów związanych z tematem wypowiedzi
- opracowania wypowiedzi pod względem kompozycyjnym i językowo-stylistycznym
- wygłoszenia wypowiedzi zgodnie z zasadami retoryki
- udziału w rozmowie dotyczącej zagadnienia / zagadnień określonych w poleceniu / poleceniach oraz wygłoszonych wypowiedzi monologicznych.

W czasie trwania egzaminu zdający nie może korzystać ze słowników i innych pomocy.

Część

1.

Zadania zawierające materiał literacki

Pierwsza część zbioru zawiera 12 przykładowych zadań opartych na utworach literackich.

Każde zadanie składa się z:

1. **polecenia**, które zawiera:
 - zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania
 - zdanie z czasownikiem operacyjnym *omów*, informujące, że w wypowiedzi należy odwołać się do załączonego do zadania utworu literackiego oraz do wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego
2. **utworu literackiego** (epickiego lub lirycznego albo dramatycznego) powiązanego z tematem wypowiedzi. Do polecenia może zostać dołączony cały utwór literacki albo jego fragment. Utwór załączony do zadania to podstawa wypowiedzi monologicznej.

W zadaniach egzaminacyjnych mogą pojawić się różne teksty – fragmenty utworów spoza listy lektur obowiązkowych, wiersze poetów znanych Ci z lekcji, jak również wiersze poetów, z których twórczością nie miałeś/miałaś okazji się wcześniej zapoznać. Wykorzystane w zadaniach utwory literackie zawsze mają charakter autonomiczny, tzn. są przytoczone w całości lub we fragmencie możliwym do odczytania bez znajomości całego utworu.

Na kolejnych stronach zamieszczono przykładowe zadania wraz z przykładowymi realizacjami.

Zestaw tekstów zaproponowany w zbiorze zadań nie wyczerpuje katalogu utworów i tematów, jakie mogą pojawić się w zadaniach egzaminacyjnych.

Zadanie 1.1.

Teksty literackie

Jakie recepty na szczęśliwe życie można znaleźć w tekstach kultury? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Jan Kochanowski

PIEŚŃ IX (KSIĘGI PIERWSZE)

Chcemy sobie być radzi¹?
Rozkaż, panie, czeladzi,
Niechaj na stół dobrego wina przynaszają,
A przy tym w złote gęśli albo w lutnię grają.

Kto tak mądry, że zgadnie,
Co nań jutro przypadnie?
Sam Bóg wie przysłe rzeczy, a śmieje się z nieba,
Kiedy się człowiek troszcze więcej, niżli trzeba. [...]

Próżno ma mieć na pieczy
Śmiertelny wieczne rzeczy;
Dosyć na tym, kiedy wie, że go to nie minie,
Co z przejrzienia² Pańskiego od wieku mu płynie.

A nigdy nie zabłądzi,
Kto tak umysł narządzi,
Jakoby umiał szczęście i nieszczęście znosić,
Temu mężnie wytrzymać, w owym się nie wznosić.

Chwałę szczęście stateczne³:
Nie chce li też być wieczne,
Spuszczę⁴, com wziął, a w cnotę własną się ogarnę
I uczciwej chudoby⁵ bez posagu pragnę.

Nie umiem ja, gdy w żagle
Uderzą wiatry nagle,
Krzyżem padać i świętych przenajdować⁶ dary,
Aby łakomej wodzie tureckie towary

Bogactwa nie przydały
Wpadwszy gdzie między skały;
Tam ja bezpiecznym sercem⁷ i pełen otuchy
W równej fuście⁸ popłynę przez morskie rozruchy.

Jan Kochanowski, *Pieśń IX*, [w:] tenże, *Pieśni*, Wrocław 2008.

¹ *Być sobie radzi* – cieszyć się razem.

² *Z przejrzienia* – z postanowienia, z przewidzenia.

³ *Stateczne* – niezmiennie.

⁴ *Spuszczę* – oddam.

⁵ *Chudoba* – skromny dobytek.

⁶ *Przenajdować* – zjednywać.

⁷ *Bezpečnym sercem* – sercem wolnym od obaw.

⁸ *Fusta* – rodzaj statku.

Zadanie 1.1.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problematyki

Artyści często zastanawiają się nad tym, jak powinien żyć człowiek, aby doświadczyć szczęścia. Szukając rozwiązania tego problemu, niejednokrotnie inspirowali się różnymi teoriami filozoficznymi.

Rozwinięcie

a) W *Pieśni IX* Jana Kochanowskiego widać próbę pogodzenia dwóch postaw: epikurejskiej i stoickiej (obie popularne w renesansie). Każda strofa zawiera swego rodzaju radę z nich wynikającą:

- nie troszczyć się zbyt o jutro, bo nie możemy przewidzieć, co nam ono przyniesie („Kto tak mądry, że zgadnie, Co nań jutro przypadnie?”)
- nie zamartwiać się tym, co nieuniknione (np. śmierć), bo nie możemy zmienić tego, co konieczne, odwrócić biegu rzeczy („Dosyć na tym, kiedy wie, że go to nie minie)
- z jednakowym spokojem znosić to, co dobre i to, co złe w życiu, nie rozpaczać z powodu nieszczęść i nie wpadać w euforię z powodu szczęścia, które wcale nie musi być trwałe („chwałę szczęście stateczne:/ Nie chce li też być wieczne”).

b) W powieści Żeromskiego *Ludzie bezdomni* główny bohater – Tomasz Judym – poświęca swoje szczęście osobiste, by służyć innym jako lekarz.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Jan Kochanowski oraz inni artyści zastanawiają się, jak może żyć szczęśliwie człowiek, którego życie poddane jest licznym ograniczeniom.

Zadanie 1.1.

Przykładowa realizacja (2)

Określenie problematyki

Każdy człowiek chciałby być szczęśliwy, więc odpowiedzi na pytanie „Jak być szczęśliwym?” szuka w różnych źródłach, określając w sposób jasny swoje życiowe ideały, priorytety.

Postawienie tezy

Życie szczęśliwie, to życie w zgodzie z wyższymi ideałami.

Rozwinięcie

Jan Kochanowski reprezentował w swych poglądach ideały, które niosła za sobą jego epoka. Renesansowi humaniści odwoływali się do filozofii antycznej. Przyjmowali np., że warunkiem udanego życia jest racjonalne podejście do nieszczęścia i szczęścia, wyciszenie emocji i wiara w moc rozsądnego wyjaśnienia różnych wypadków życiowych – „Dostyc na tym, kiedy wie, że go to nie minie, / Co z przejrzienia Pańskiego od wieku mu płynie”. Innym ideałem było dążenie do czerpania szczęścia z chwili, z teraźniejszości – „Niechaj na stół dobrego wina przynaszają, / A przy tym w złote gęśli albo w lutnię grają. / Kto tak mądry, że zgadnie, / Co nań jutro przypadnie?”. Ten ideał w epoce Kochanowskiego łączył się z wiarą w jednego Boga, z chęcią pozostawienia Mu władzy nad swoim losem, z postawą niemartwienia się o przyszłość – „Sam Bóg wie przyszłe rzeczy, a śmieje się z nieba, / Kiedy się człowiek troszcze więcej, niżli trzeba”.

Odwołanie do załączonego utworu.

We francuskim filmie Jean-Pierre'a Jeuneta *Amelia* (2001), główna bohaterka swoją postawą pokazuje, że niesienie dobra innym może przynieść człowiekowi szczęście. Amelia wyszukuje osoby niewidoczne, z pozoru przegrane i stara się nieść im pocieszenie.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Podsumowanie

Jan Kochanowski oraz inni artyści zastanawiają się, jak może żyć szczęśliwie człowiek, którego życie poddane jest licznym ograniczeniom.

Zadanie 1.2.

Teksty literackie

Czy opisy przyrody zamieszczone w tekstach kultury mogą być odzwierciedleniem przeżyć wewnętrznych bohaterów? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Johann Wolfgang Goethe

KRÓL OLCH

Noc padła na las, las w mroku spał,
Ktoś nocą lasem na koniu gnał.
Tętniło echo wśród olch i brzóz,
Gdy ojciec syna do domu wiózł.

- Cóż tobie, synku, że w las patrzysz tak?
- Tam, ojczy, król olch, daje znak,
Ma płaszcz, koronę i biały tren.
- To mgła, mój synku, albo sen.

„Pójdź, chłopcze, w las, w ten głuchy las!
Wesoło będzie płynąć czas.
Przedziwne czary roztoczę w krąg,
Złotolitą chustkę dam ci do rąk.”

- Czy słyszysz, mój ojczy, ten głos w gęstwie drzew?
To król mnie wabi, to jego śpiew.
- To wiatr, mój synku, to wiatru głos,
Szeleści olcha i szumi wrzos.

„Gdy wejdiesz, chłopcze, w ten głuchy las,
Ujrzysz moje córki przy blasku gwiazd,
Moje córki nucąc, pływając na mchu,
A każda z mych córek piękniejsza od snu.”

- Czy widzisz, mój ojczy, tam tańczą wśród drzew
Srebrne królowy, czy słyszysz ich śpiew?
- O synku mój, to księżyc tak lśni,
To księżyc tańczy wśród czarnych pni.

„Pójdź do mnie, mój chłopcze, w głęboki las!
Ach strzeż się, bo wołam ostatni już raz!”
– Czy widzisz, mój ojczy, król zbliża się tu,
Już w oczach ciemno i brak mi tchu. –

Więc ojciec syna w ramionach swych skrył
I konia ostrogą popędza co sił.
Nie wiedział, że syn skonał mu już
W tym głuchym lesie wśród olch i brzóz.

Johann Wolfgang Goethe, *Król olch*, [w:] tenże, *Pieśni*, Warszawa 1956.

Zadanie 1.2.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Przyroda to istotny przedmiot zainteresowania m.in. romantyków:

- romantycy patrzyli na człowieka jako na część natury, a jednocześnie jako na kogoś, kto tę naturę przekracza
- wiele utworów romantycznych poświęconych jest przyrodzie. Poprzez wprowadzenie motywów związanych z naturą ilustruje się odzwierciedlenie stanów duszy artysty, jego przeżycia i emocje.

Teza

Niektórzy twórcy uważali, że pokazanie relacji między naturą a człowiekiem pozwala na odkrycie głębi jego przeżyć (hasło: „przyroda jak stan duszy”).

Uzasadnienie

1. Budowanie nastroju w *Królu olch* Johanna Wolfganga Goethego:

- miejsce akcji ballady – ciemny las („las w mroku spał”)
- czas akcji – typowo romantyczna pora, tzn. noc w lesie, która sprzyja pojawieniu się niesamowitych zjawisk i przeżyć („Noc padła na las”)
- sceneria tajemniczości i grozy współgra z przedstawioną sytuacją: ojciec z synem umierającym na jego rękach mknie konno przez las
- obecność wiatru (szum drzew) wzmacnia wewnętrzny lęk bohatera dziecięcego („Czy słyszysz, mój ojczu, ten głos w gęstwie drzew?”)
- Król olch – symbol groźnej natury – odsłania wewnętrzne przeżycia obu bohaterów, takie jak: strach, niepewność, niepokój („Czy widzisz, mój ojczu, król zbliża się tu, Już w oczach ciemno i brak mi tchu”)
- dziecko jest bliższe naturze niż racjonalistycznie patrzący dorosły, który widzi mniej i mniej rozumie – wszystko stara się wyjaśnić racjonalnie („To wiatr, mój synku, to wiatru głos, / Szeleści olcha i szumi wrzos”)
- nastrój grozy i tajemniczości współgra z przeżyciami bohaterów („Czy słyszysz, mój ojczu, ten głos w gęstwie drzew?”).

Odwołanie do załączonego utworu.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Przyroda w balladzie postrzegana jest dwojako – racjonalistycznie i nieracjonalistycznie.

2. Przyroda w balladach Adama Mickiewicza pomocą w zrozumieniu przeżyć człowieka:

- bogactwo życia emocjonalnego bohaterów (dogłębne przeżywanie strachu i samotności Pani z *Lilij*, rozpacz zdradzonej bohaterki *Rybki*), którzy uczestniczą wraz z przyrodą w dramatycznych wydarzeniach (zbrodni, zdradzie)
- elementy świata przyrody składające się na romantyczny pejzaż (noc, dzikie, ustronne miejsca, woda), które ukrywają tajemnice ludzi
- natura podobnie jak człowiek, potrafi być groźna i okrutna, wymierza kary (zdarza się, że niewspółmierne do popełnionych zbrodni – wszyscy bohaterowie *Lilij* giną, kiedy ujawnia się magiczna moc kwiatów)
- wprowadzone opisy krajobrazów stanowią próbę wyrażenia trudnych do zwerbalizowania uczuć człowieka i są rodzajem swoistego komentarza do opowieści (*Świtezia*, *Świtezianka*).

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wnioski

Tajemnicza przyroda w balladach Mickiewicza ilustruje stany wewnętrzne bohaterów, współtworzy akcję utworów. Podobnie w malarstwie romantycznym (Caspar Friedrich, Eugène Delacroix) często pojawia się pejzaż, który nie jest do końca realistycznym odtworzeniem natury, ale ma sugerować pewien nastrój, wywoływać konkretne odczucia.

Zadanie 1.2.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Przyroda i jej związek z przeżyciami człowieka (przedmiot zainteresowania artystów różnych epok, np. romantyzmu i modernizmu).

Teza

Opisy przyrody mogą odzwierciedlać przeżycia bohaterów mieć znaczenie symboliczne.

Uzasadnienie

1. Paralelizm obrazów przyrody i przeżyć człowieka w balladzie *Król olch* Johanna Wolfganga Goethego:

- realistyczni bohaterowie ballady (ojciec i syn) ukazani w romantycznej scenerii wietrznej nocy („Noc padła na las, las w mroku spał”) – potęgującej tajemniczość i strach
- czas akcji sprzyjający pojawieniu się niesamowitych zjaw, takich jak król olch i jego córki, wabiące do siebie chłopca (symbole świata ludowej fantastyki)
- przebieg akcji – pędzący na koniu ojciec trzymający na rękach chorego syna („ojciec syna do domu wiózł”), który ostatecznie, przed osiągnięciem celu podróży, umiera („w tym głuchym lesie wśród olch i brzoź syn skonał mu już”)
- zestawienie majaczenia syna z realizmem ojca
- obrazy upersonifikowanej przyrody, współgrające z sytuacją galopującego na koniu ojca, który pragnie uratować swojego chorego syna
- panujący w utworze nastrój grozy i tajemniczości wyraźnie podpowiada, co przeżywają bohaterowie (niepewność, strach).

Odwołanie do załączonego utworu.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Ballada Goethego za pomocą sugestywnych obrazów przyrody wyraża pełne tajemnic wnętrze człowieka.

2. *Chłopi* Władysława Stanisława Reymonta – przyroda lustrem człowieka:

- kalendarz natury wyznaczający rytm życia mieszkańców Lipiec (symboliczne znaczenie tytułów poszczególnych części eposu)
- Jagna jako symbol piękna i siły natury, ale też jej zagrożeń
- zagadki życia psychicznego Jagny opisane za pomocą symbolicznych „krajobrazów duszy” (bohaterka w relacjach z mężczyznami przypomina bluszcz, ziemię czekającą na wiosenne słońce)
- język i styl poetycki zastosowany w prozie nasycony symbolami.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Obrazy przyrody w literaturze młodopolskiej mają znaczenie symboliczne, przywołują wielość znaczeń.

Zakończenie

Artyści, posługując się symbolicznymi obrazami przyrody, przekazywali najgłębszą prawdę o życiu, naturze człowieka, jego miejscu w świecie, mówili też o złożoności ludzkich przeżyć.

Zadanie 1.3.

Teksty literackie

Czemu służą ukazywane w kulturze obrazy idealnego świata? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Osada, w której zostałem, miała stu dwudziestu gospodarzów; każdy z nich miał dom, pole i ogród, wszystko pod równym wymiarem. Najwięcej dzieci rodzicom służyli, lubo mieli innych obojej płci domowników, ale w odzieży i wygodzie żadnej nie było między nimi różnicy. Nie znać było najmniejszej podłości w czeladzi¹; panowie nie patrzyli się na nich surowym okiem, dopieroż kar bolesnych albo obelżywych podobieństwa nawet nie postrzegłem. Wzrost obywateli był mierny, twarze wesołe, cera zdrowa [...].

Kraj ten zewsząd był morzem oblany i całej wyspy powszechne nazwisko Nipu. Język narodu dość łatwy, ale nieobfity: żeby im wytłumaczyć skutki i produkcje sztuk naszych zbytkowych, musiałem czynić opisy dokładne i dobrać podobieństw. Nie masz u Nipuanów słów wyrażających kłamstwo, kradzież, zdradę, podchlebstwo. Terminów prawnych nie znają. Choroby nie mają szczególnych nazwisk; ale też ani dworaków, ani jurystów², ani doktorów nie masz. [...]

Dzień cały bawiliśmy się na tym miejscu w domu owego starca, od którego wzięwszy Xaoo część zboża osadzie swojej należącego udał się ku domom. W drodze wzięł pochop³ roztrząsać sposoby rozmaite rządów naszych.

– My nie znamy – mówił – tego, co wy nazywacie monarchią, arystokracją, demokracją, oligarchią etc. W zgromadzeniu naszym nie masz żadnej innej zwierzchności politycznej prócz naturalnej rodziców nad dziećmi. Okoliczności wychodzące nad zamiar szczególnych rodziny ugodnymi sposoby – radą, nie przemocą – przez starszych uspokojone i rozrządzone bywają. Człowiek jednakowo z drugim człowiekiem rodzący się nie może, a przynajmniej nie powinien by sobie przywłaszczać zwierzchności nad nim; wszyscy są równi. Skoro zaś są złączeni w towarzystwo, natenczas toż samo towarzystwo, pozwala dla dobra swojego w niektórych okolicznościach niejakię nad szczególnymi – albo zgromadzeniu, albo niektórym z zgromadzenia – zwierzchności.

Ignacy Krasicki, *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki*, [w:] tenże, *Dzieła wybrane*, t. 2, Warszawa 1989.

¹ Czeladź – dawn. służący w dworze szlacheckim.

² Jurysta – dawn. prawnik.

³ Wziąć pochop – przest. zacząć, rozpocząć.

Zadanie 1.3.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

- Marzenia o idealnym świecie są wpisane w ludzką naturę i wynikają z tęsknoty za utraconym rajem.
- Topos raju (arkadii) funkcjonuje w kulturze od starożytności.
- Idealny świat jest doskonały (ludzie są szczęśliwi, żyją w harmonii ze sobą i w zgodzie z naturą).

Teza

Obrazy idealnego społeczeństwa kreowane są po to, by wskazywać ludziom wzory do naśladowania.

Uzasadnienie

1. Nipu jako wzór państwa:

- miejsce akcji – wyspa Nipu (znaczące usytuowanie – z dala od cywilizacji, brak możliwości powielania złych przykładów)
- wszyscy Nipuanie dysponują takim samym kawałkiem ziemi, są jednakowo majątni („każdy z nich miał dom, pole i ogród, wszystko pod równym wymiarem”)
- mieszkańców nie różnicuje strój („w odzieży i wygodzie nie było między nimi różnicy”)
- posługują się prostym, nacechowanym etycznie dodatnio językiem („Nie masz u Nipuanów słów wyrażających kłamstwo, kradzież, zdradę, podchlebstwo”), nie łamią prawa, więc nie potrzebują prawników
- istnieje tylko władza rodzicielska („W zgromadzeniu naszym nie masz żadnej innej zwierzchności politycznej prócz naturalnej rodziców nad dziećmi”)
- relacje między gospodarzami a służbą są oparte na wzajemnym szacunku, poszanowaniu godności („Nie znać było najmniejszej podłości w czeladzi; panowie nie patrzyli na nich surowym okiem, dopieroż kar bolesnych albo obelżywych podobieństwa nawet nie postrzegłem”)
- Istnieje tam sprawiedliwy system prawny („Człowiek jednakowo z drugim człowiekiem rodzący się nie może, a przynajmniej nie powinien by sobie przywłaszczać zwierzchności nad nim; wszyscy są równi”)
- Nipuanie są szczęśliwi, nie chorują, dlatego nie potrzebują lekarzy
- rządy w osadzie oparte są na naturalnym porządku (np. starsi, doświadczeni, rozważni, w szczególnych okolicznościach mają głos decydujący, rozstrzygający).

Odwołanie do załączonego utworu.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Ignacy Krasicki pokazuje, że nipuański styl życia może stać się dla jemu współczesnych wzorem do naśladowania.

2. *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza jako idealny „kraj lat dziecińczych”:

- życie na wsi litewskiej w zgodzie z naturą
- dbałość o tradycje narodowe, szlacheckie i dobre obyczaje
- chłopcy traktowani są wręcz po ojcowsku przez Sędziego, który zaprasza ich do wspólnego ucztowania, a przez Tadeusza i Zosię zostają obdarzeni wolnością.

*Odwołanie do
wybranego
utworu
literackiego.*

Wniosek z tej części wypowiedzi

Adam Mickiewicz pokazuje możliwości zbudowania nowych społecznych relacji w obrębie starego systemu opartego na kulturze szlacheckiej.

Podsumowanie

Twórcy kultury kreowali w dziełach obrazy idealnego świata, ponieważ ludzie zawsze potrzebują wzorów do naśladowania, z których mogliby się dowiedzieć, jak trzeba żyć.

Zadanie 1.3.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Idealne, doskonałe państwo można nazwać utopią.

Teza

Obrazy idealnego świata ukazywane w kulturze służą krytyce negatywnych zachowań społecznych.

Uzasadnienie

A. Nipu jako przeciwieństwo ówczesnej cywilizacji europejskiej:

- wyspa jako przestrzeń odizolowana od negatywnego wpływu cywilizacji na mieszkańców
- bohater powieści – Mikołaj Doświadczyński – styka się na Nipu ze światem prawdziwych wartości, takich jak, np. uczciwość, sprawiedliwość
- naturalność praw i zasad rządzenia Nipuan przeciwstawiona sztuczności „monarchii, arystokracji, demokracji, oligarchii etc.”
- oparcie relacji społeczeństwa Nipu na zasadach wolności, miłości, braterstwa skonstrastowane z potrzebą istnienia prawa i prawników
- ugodowe sposoby pokonywania trudności i problemów.

Odwołanie do załączonego utworu.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Krasicki poprzez obraz życia na wyspie Nipu uwypukla i piętnuje wady współczesnego mu społeczeństwa.

B. Pozorna utopia w filmie Juliusza Machulskiego *Seksmisja*

- obraz społeczeństwa pozornie doskonale zorganizowanego, ale ograniczanego z zewnątrz
- kontrola ludzi jako podstawa systemu społecznego
- pokazywanie świata nie do przyjęcia dla odbiorcy (świat wyłącznie kobiet, ale jednak podstępnie zarządzany przez mężczyznę)
- obraz systemów totalitarnych
- tworzenie systemu społecznego poprzez stałe ograniczanie wolności jednostki.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Wniosek z tej części wypowiedzi

Machulski w dowcipny sposób polemizuje z wizją świata idealnie zorganizowanego.

Podsumowanie

Obrazy idealnego świata w literaturze z jednej strony wyostrzają krytyczne spojrzenie na prawdziwy świat i uzmysławiają, jak bardzo rzeczywistość odbiega od ideałów i marzeń (Krasicki), a z drugiej pozwalają docenić w otaczającej nas rzeczywistości wewnętrzną wolność i dostrzec konsekwencje zakłamania (Machulski).

Zadanie 1.4.

Teksty literackie

Czy dzieła artystyczne powinny pełnić funkcję perswazyjną? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Czesław Miłosz

DO POLITYKA

Kto ty jesteś człowieku – zbrodniarz czy bohater?

Ty, którego do czynu wychowała noc.

Oto starca i dziecka w rękę dierzysz los

I twarz twoja zakryta

Jak golem nad światem.

Czy obrócisz w popioły miasto czy ojczyznę?

Stój! Zadrżnij w sercu swoim! Nie umywaj rąk!

Nie oddawaj wyroku niespełnionym dziejom!

Twoja jest waga i twój jest miecz.

Ty, ponad ludzką troską, gniewem i nadzieją

Ocalasz albo gubisz

Pospolitą rzecz.

Ty jesteś dobry i w gronie rodziny

Pieściłeś nieraz blask dziecinnych głów.

Ale jeżeli przeklnie ciebie – milion rodzin?

Biada! Co pozostanie z twoich dobrych dni?

Co pozostanie z twoich krzepkich mów?

Ciemność nadchodzi.

Gwarne miasta i pola, kopalnie, okręty

Na twojej dłoni ludzkiej, jakże ludzkiej.

Patrz. Linia twego życia tędy będzie szła.

Trzykroć błogosławiony

Po trzykroć przeklęty

Władco dobra

Albo władco zła.

[Kraków, 1945]

Czesław Miłosz, *Do polityka*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Warszawa 2011.

Zadanie 1.4.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problematyki

Czy sztuka ma koncentrować się jedynie na estetyce? Czy ma także wychowywać odbiorcę moralnie? Może także dostarczać człowiekowi rozrywki? A może godzić w sobie wszystkie te cele?

Teza

Sztuka powinna pełnić przede wszystkim funkcję perswazyjną, a artyści są szczególnie zobowiązani do zabierania głosu w ważnych dla narodu oraz aktualnych politycznie i społecznie sprawach.

Argumentacja

a) *Satyra Do króla Ignacego Krasickiego:*

- utwór ma charakter perswazyjny, podejmuje w kunsztownej formie literackiej temat, jaki powinien być władca. Krasicki tworzy swój tekst w momencie nasilenia się opozycyjnych głosów przeciwko królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu ze strony konserwatywnego obozu sarmackiego
- Krasicki w sposób zakamuflowany (zwraca się do króla) próbuje zwrócić uwagę szlachty na jej uprzedzenia, które uniemożliwiają światłemu królowi realizowanie mądrych rządów. Wszystkie zalety króla (jest młody, mądry, przyjacielski, dobry, ceni naukę) w oczach szlachty są wadami i zwracają się przeciw niemu
- poeta stosuje zabieg polegający na odwróceniu sytuacji i zastosowaniu liryki roli – nadawcą jest szlachcic, który formułuje zarzuty wobec króla. Jednocześnie dla myślącego odbiorcy te oskarżenia brzmią absurdalnie – na tyle, że szybko identyfikuje je jako opaczne.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

b) *Do polityka Czesława Miłosza:*

- wiersz powstał tuż po zaprowadzeniu w Polsce totalitarnej władzy komunistycznej
- funkcja perswazyjna: poeta zwraca się bezpośrednio do adresata swej wypowiedzi, anonimowego polityka sprawującego wysoki urząd państwowy, w ściśle określonych celach: aby mu uświadomić, jak duża odpowiedzialność za jednostki i całą społeczność na nim ciąży („starca i dziecka w rękę dierzysz los”), jak potężny wpływ ma na rzeczywistość („Gwarne miasta i pola / Kopalnie, okręty / Na twojej dłoni ludzkiej”) i jaką moc wydawania wyroków („Twoja jest waga i twój jest miecz”)
- podmiot liryczny wyjaśnia, że od wyboru (dobra lub zła) będzie zależał charakter jego władzy, może być „trzykroć błogosławiony” lub „po trzykroć przeklęty”
- adresat liryczny musi mieć świadomość, że swoimi decyzjami „ocala lub gubi / Pospolitą rzecz”
- skłania go do wnikliwego wglądu we własną osobę i wzięcia odpowiedzialności za władzę i przyjęcia konsekwencji swoich decyzji („Zadrzyj w sercu swoim / Nie umywaj rąk” – ważny motyw biblijny)
- negatywna ocena adresata, który ma predyspozycje do złego, do rzeczy, których się dokonuje niejawnie, pod osłoną ciemności („Ty, którego do czynu / Wychowała noc”), działa skrycie („I twarz twoja zakryta”), a czyny

Odwołanie do załączonego utworu.

mogą budzić powszechne przerażenie, stąd przyrównanie do Golema – istoty niemej, bezmyślnej i okrutnej („Jak golem nad światem”)

- pytanie: „Kto ty jesteś, człowieku?” można potraktować jako próbę skłonienia do refleksji i danie szansy na wybór właściwej drogi
- zwroty do adresata oraz pytania pełnią w wierszu przede wszystkim funkcję perswazyjną.

Podsumowanie

Artysta powinien angażować się poprzez sztukę w bieżące sprawy polityczne i społeczne, ponieważ jest, jak inni ludzie, obywatelem swego państwa i przynależy do społeczeństwa. Dzieła sztuki powinny wskazywać właściwe postawy moralne, kształtować poczucie obowiązku społecznego, uczyć odróżniania dobra od zła.

Zadanie 1.4.

Przykładowa realizacja (2)

Określenie problematyki

Są pisarze, którzy koncentrują się jedynie na stronie estetycznej swoich dzieł, a są i tacy, którzy nadają im walory wychowawcze – chcą pouczać swoich odbiorców, wpływać na ich życie. W tym celu stosują w swych dziełach perswazję.

Teza

Artyści piszą w różnych celach.

Argumentacja

- Stanisław Przybyszewski w *Confiteor* oddziela sztukę od innych dziedzin życia i przyznaje artystom szczególne miejsce w społeczeństwie. Twierdzi, że sztuka nie służy nikomu i niczemu, i dzięki temu realizuje swe własne cele. Propagowany jest model „sztuki dla sztuki”. Poglądy Przybyszewskiego można streścić następująco: sztuka jest najwyższą religią, funkcjonuje poza dobrem i złem. Sztuka nie powinna naginać się do oczekiwań i wymagań społecznych, bo kiedy tak robi – tworzy dzieła niskich lotów.
- Wiersz Czesława Miłosza ma charakter społeczno-polityczny. Jego konstrukcja sugeruje gotowość do podjęcia dyskusji na temat znaczenia władzy i odpowiedzialności rządzących. Jest moralistyczną przestrożą na temat odpowiedzialności związanej z władzą (to jeden z Miłoszowskich tematów; w innym wierszu czytamy: „Nie bądź bezpieczny, poeta pamięta”). Funkcja perswazyjna realizowana jest w formie pouczenia moralnego, przywołania możliwości polityka i jego odpowiedzialności.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Odwołanie do załączonego utworu.

Podsumowanie

Dzieła sztuki mogą spełniać różne funkcje. Z tej różnorodności wynika uniwersalizm sztuki. Jednak bez względu na to, jaka funkcja w dziele dominuje, zawsze musi ono spełniać funkcję estetyczną. Bez tego nie jest dziełem sztuki.

Zadanie 1.5.

Teksty literackie

Czy sztuka powinna naśladować, czy też kreować rzeczywistość? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Ignacy Krasicki

MALARZE

Dwaj portretów malarze słynęli przed laty:
Piotr dobry, a ubogi, Jan zły, a bogaty.
Piotr malował wybornie, a głód go uciskał,
Jan mało i źle robił, więcej jednak zyskał.
Dlaczegoż los tak różny mieli ci malarze?
Piotr malował podobnie, Jan piękniejsze twarze.

Ignacy Krasicki, *Malarze*, [w:] tegoż, *Bajki*, Wrocław 1989.

Zadanie 1.5.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Przywilejem artysty jest swoboda twórczej ekspresji, zatem w ogóle nie należy mówić o tym, jakie są obowiązki sztuki. Może ona zarówno naśladować rzeczywistości, jak i ją swobodnie kreować.

Rozwinięcie

Realizm bajki *Malarze Ignacego Krasickiego*:

- ponadczasowa tematyka utworu – artysta a oczekiwania odbiorcy
- specyficzna sytuacja dwóch malarzy – obaj tworzą portrety
- trafne spostrzeżenie dotyczące ludzkiej natury, zawarte w epigramatycznej formie: ludzie są próżni, dlatego lubią być upiększani
- malarz o imieniu Jan w wynikający z pragmatyzmu życiowego sposób pojmuje kreacyjną rolę swojej sztuki – dodaje urody portretowanym postaciom i dzięki temu radzi sobie bardzo dobrze finansowo (ma dużo zamówień)
- drugi malarz, Piotr, jest bardzo rzetelny w odtwarzaniu wizerunków – robi to realistycznie i z tego powodu ponosi finansową klęskę (ludzie nie chcą oglądać swojego prawdziwego oblicza).

Odwołanie do załączonego utworu.

Kreacja na wzór świata rzeczywistego – trylogia J.R.R. Tolkiena:

1. Tolkienowski świat jest światem baśniowym, charakterystycznym dla fantastyki – zamieszkują go postaci niespotykane w codziennym życiu
2. cała struktura stworzona przez Tolkiena jest wzorowana na świecie rzeczywistym. Świat fantastyczny otrzymuje atrybuty świata realnego: język, mitologię, topografię, system społeczny i świat wartości
3. artysta, kreując, jednocześnie naśladuje – ten element odnosi się zwłaszcza do elementów etycznych, ideowych, postaw i wartości wpisanych w tekst. To, co nierzeczywiste ma tłumaczyć to, co dostępne poznaniu powszechnemu.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Sztuka kreuje własną rzeczywistość. Zwyczajne naśladownictwo (np. natury) trudno nazwać sztuką, to co najwyżej zwykłe rzemiosło. Jednak sztuka realistyczna może być najwyższej próby, jeśli w dziele artysta przekazał jakąś część własnej wrażliwości.

Zadanie 1.5.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

W starożytności narodziła się koncepcja sztuk mimetycznych – naśladowujących rzeczywistość (Poetyka Arystotelesa). Podstawowym celem sztuki było tworzenie przedstawień, które naśladowują i uzupełniają przyrodę o to, czego nie może ona sama wytworzyć.

Rozwinięcie

Ilustracja życiowej prawdy w bajce *Malarze Ignacego Krasickiego*:

- utwór zawiera miniaturowe portrety artystów, którzy różnie podchodzą do swojej pracy, zupełnie inaczej rozumiejąc jej sens i stojące przed nimi zadania
- Jan dostarcza klientom upiękzone wizerunki i zaspokaja w ten sposób ich wewnętrzne potrzeby, jednocześnie zapewniając sobie wysokie dochody
- Piotr dba przede wszystkim o prawdziwość portretów, a w konsekwencji ma mało klientów i przymiera głodem
- wskazanie odautorskie jest jednoznaczne: prawda jest w życiu najważniejsza.

Odwołanie do załączonego utworu.

Prawdziwość obrazu *Trumna chłopska Aleksandra Gierymskiego*:

4. temat zaczerpnięty z życia wsi – utrwalona na obrazie scena przedstawia ubogich ludzi, którym zmarł ktoś bliski
5. odtworzenie przez malarza każdego szczegółu utrwalanej sytuacji i wizerunku ludzi
6. tragizm wobec śmierci
7. autor obrazu jednocześnie i odtwarza scenę rodzajową i kreuje poprzez układ postaci i rekwizyty (trumna) atmosferę odbioru dzieła, nastrój.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Zakończenie

Rolą sztuki, jej powinnością, a zarazem miarą wielkości dokonań artystycznych jest pokazywanie prawdy o ludziach i życiu, a w konsekwencji skłonienie odbiorcy do głębszego namysłu o charakterze egzystencjalnym.

Zadanie 1.6.

Teksty literackie

W jaki sposób w tekstach kultury przedstawiane bywa dzieciństwo? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Leopold Staff

DZIECIŃSTWO

Poezja starych studni, zepsutych zegarów,
Strychu i niemych skrzypiec pękniętych bez grajka,
Zżółkła księga, gdzie uschła niezapominajka
Drzemie – były dzieciństwu memu lasem czarów...

Zbierałem zardzewiałe, stare klucze... Bajka
Szeptęła mi, że klucz jest dziwnym darem darów,
Że otworzy mi zamki skryte w tajny parów,
Gdzie wejść – blady książę z obrazu Van Dycka¹.

Motyle-m potem zbierał, magicznej latarki
Cuda wywoływałem na ściennej tapecie
I gromadziłem długi czas pocztowe marki...

Bo było to jak podróż szalona po świecie,
Pełne przygód odjazdy w wszystkie świata części...
Sen słodki, niedorzeczny, jak szczęście... jak szczęście...

[1905]

Leopold Staff, *Dzieciństwo*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, Wrocław 1970.

¹ Antoon Van Dyck – późnobarokowy malarz flamandzki; książę z jego płótna to James Stuart (1612–1655), szkocki arystokrata.

Zadanie 1.6.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problemu

Dzieciństwo kojarzy się z beztroską i zabawą. Jest to okres, w którym ciekawość popycha dziecko do poznawania świata, a zdziwienie jest kluczowym doświadczeniem. Przechowujemy w pamięci jego subiektywny obraz, często wyidealizowany, ograniczony do szczęśliwych chwil.

Teza

Okres dzieciństwa postrzegany jest przez artystów jako czas magiczny i szczęśliwy.

Argumentacja

Na podstawie wiersza Leopolda Staffa:

- obraz dzieciństwa, w którym wiele pozornie zwyczajnych przedmiotów miało znaczenie magiczne – klucz otwierał zamki tajemnic, a znaczki pocztowe przenosiły do egzotycznych miejsc („były dzieciństwu memu lasem czarów”)
- w dzieciństwie bajki i opowieści stawały się drogowskazami w fantastycznej wędrówce („Bo było to jak podróż szalona po świecie”)
- w tym czasie nie istniały bariery i ograniczenia („[klucz] otworzy mi zamki skryte w tajny parów,/ Gdzie wejść – blady książę z obrazu Van Dycka”)
- poeta w odniesieniu do dzieciństwa odnosi się do motywu snu – jest ono jak „słodki i niedorzeczny sen”, sugerując tym samym, że był to czas cudowny, ale w konfrontacji z życiem dorosłym zupełnie nieracjonalny.

Odwołanie do załączonego utworu.

W *Epilogu do Pana Tadeusza* Adam Mickiewicz wspomina o kraju lat dziecinnych jako miejscu pięknym, jak kwitnąca łąka, znajomym i bezpiecznym, bliski, zamieszkałym przez matkę, braci, krewnych, dobrych i uczciwych sąsiadów (nie było w nim obcych i wrogów). Dzieciństwo w *Panu Tadeuszu* to mit, raj utracony, przeszły i nie do odzyskania.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Dzieciństwo to dla twórców stan szczęśliwy, pozornie bezpowrotnie utracony, ale obecny stale we wspomnieniach. Wyobraźnia okresu dzieciństwa była czymś niepowtarzalnym i pozwalała na oderwanie się od rzeczywistości.

Zadanie 1.6.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Dzieciństwo to okres, który kształtuje człowieka. To czas, który w zasadniczy sposób rzutuje na jego emocje i warunkuje sposób radzenia sobie z nimi w dorosłym życiu. Artyści często opisują ten okres, jest on źródłem, z którego czerpią inspiracje.

Rozwinięcie

Na podstawie wiersza Leopolda Staffa:

- Dzieciństwo – moment empirycznego poznawania rzeczywistości (cienie na ścianie).
- Ciekawość świata (zbieranie znaczków pocztowych, kolekcjonowanie motyli) jako podstawa rozwoju młodego człowieka.
- Dzieciństwo jako okres poszukiwania prawdy o świecie (metafora klucza otwierającego wszystkie zamki).
- Poeta opowiada o przeżyciach swego dzieciństwa jak o czasie, który ukształtował go jako wrażliwego człowieka i poetę.
- Dzieciństwo jako punkt odniesienia w czasie, który pozwala zdefiniować szczęście.

Odwołanie do załączonego utworu.

Film Bernardo Bertolucciego *Ukryte pragnienia* – podróż w stronę dzieciństwa, w poszukiwaniu matki jako warunek zrozumienia rozpoczynającej się dorosłości.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Zakończenie

Dzieciństwo jest przez twórców przedstawiane jako okres, który wpływa w zasadniczy sposób na dalsze życie. To od niego zależy, jakie wartości będą miały znaczenie w przyszłości. Jest czasem kształtowania przyszłości, ale też jednocześnie okresem, który pozwala zrozumieć motywacje i genezę sposobów działania dorosłych.

Zadanie 1.7.

Teksty literackie

Różne obrazy ojczyzny w kulturze. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Cyprian Norwid

MOJA PIOSNKA II

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla d a r ó w Nieba....

Tęskno mi, Panie...

Do kraju tego, gdzie winą jest duża
Popsować gniazdo na gruszy bocianie,
Bo wszystkim służą...

Tęskno mi, Panie...

Do kraju tego, gdzie pierwsze ukłony
Są – jak odwieczne Chrystusa wyznanie:
„B ą d ź p o c h w a l o n y !”

Tęskno mi, Panie...

Tęskno mi jeszcze i do rzeczy innej,
Której już nie wiem, gdzie leży mieszkanie,
Równie niewinnej...

Tęskno mi, Panie...

Do bez-tęsknoty i do bez-myślenia,
Do tych, co mają tak za tak – nie za nie –
Bez światło-cienia...

Tęskno mi, Panie...

Tęskno mi owdzie, gdzie ktoś o mnie stoi?
I tak być musi, choć się tak nie stanie
Przyjaźni mojej!...

Tęskno mi, Panie...

[1854]

Cyprian Norwid, *Moja piosnka II*, [w:] tegoż, *Wiersze wybrane*, Wrocław 1991.

Zadanie 1.7.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problematyki

Dla artystów ojczyzna zazwyczaj ma szczególne znaczenie i jest tematem często przez nich podejmowanym, niezależnie od czasów, w jakich tworzyli.

Postawienie tezy

Polska bywa przedstawiana w tekstach kultury sposób wyidealizowany.

Rozwinięcie

Z wiersza Norwida:

- utrzymanie wypowiedzi na temat ojczyzny w tonie modlitewnym
- Polska to kraj „utkany” z marzenia, ideał
- obraz mieszkańców Polski jako tych, którzy z szacunkiem podchodzą do Boga i Jego darów („kruszynę chleba / Podnoszą z ziemi przez uszanowanie”)
- szanują przyrodę i związane z nią obyczaje (gdzie winą jest duża / Popsować gniazdo na gruszy bocianie, / Bo wszystkim służą...)
- żyją zgodnie z chrześcijańskimi wartościami (tutaj „pierwsze ukłony / Są – jak odwieczne Chrystusa wyznanie: / «Bądź pochwalony!»”, „mają tak za tak – nie za nie”).

Odwołanie do załączonego utworu.

Z *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza:

- idealizacja Soplicowa: niezmiennosc obyczajów; podporządkowanie życia wartościom (patriotyzm, tradycja), wzorowy gospodarz (Sędzia, który troszczy się o swój dobytek), gościnność; obraz zbiorowości, która mimo wad jednoczy się w sytuacji zagrożenia
- idealizacja historii: wojska Napoleona przybywają na Litwę wiosną, symbolicznie, kiedy cały świat budzi się do życia (w rzeczywistości nadciągnęły jesienią); nadzieję na wolność
- baśniowe, symboliczne zakończenie poematu: włościanie dostają wolność od Tadeusza; taneczny korowód wśród pięknej przyrody, poruszający się w rytm dostojnego poloneza wyraża dumę narodową i optymizm, jest zapowiedzią dalszego podtrzymywania tradycji patriotycznych; zachód słońca wróżący dobrą pogodę
- charakterystyczny zwrot występujący w bajkach: „I ja tam byłem, miód i wino piłem...”.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Powyższe przykłady pokazują, że idealizacja ojczyzny wynika najczęściej z emigracji, z oddalenia. Ta sytuacja wywołuje tęsknotę za ojczyzną, gdzie spędziło się dzieciństwo, młodość, lata nauki. Kraj przywołany z odległej pamięci nabiera cech arkadii, staje się krainą szczęśliwą.

Zadanie 1.7.

Przykładowa realizacja (2)

Wprowadzenie

Pojęcie ojczyzny wywołuje różne obrazy. Jeśli odniesiemy je do Polski, bywa ona przedstawiana w tekstach kultury jako kraj, którego obraz wywołuje wiele różnych emocji (tęsknota, miłość, współczucie, smutek, kompleksy).

Rozwinięcie

Wiersz Norwida wyraża wiele stanów emocjonalnych. Powstał w wyniku głębokich przeżyć i przemyśleń związanych z oddaleniem od ojczyzny (emigracją), nostalgią. Wiersz jest poetycką modlitwą. Wyznanie „Tęskno mi, Panie”, powtórzone po każdej zwrotce, pełni funkcję refrenu, wzmacniającego nastrój i odnoszącego poszczególne elementy pejzażowe do Absolutu.

Odwołanie do załączonego utworu.

We współczesnej filmografii – np. w filmach Wojciecha Smarzowskiego, Agnieszki Holland, Małgorzaty Szumowskiej – ojczyzna to już nie kraj utopijnej szczęśliwości, ale teren bezwzględnej nieraz walki, ścierania się postaw ideowych, brutalności i niejednokrotnie brudu.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Podsumowanie

Należy postawić pytanie: który obraz ojczyzny jest prawdziwy? Czy ten widziany stęsknionym okiem emigranta, wygnańca, czy raczej widziany przez kogoś, kto żyje tutaj w Polsce, mając czasem wrażenie zaściankowości. Polska może być widziana na wiele sposobów – nie tylko jako ojczyzna, której należy się wszystko, obszar znaczeniowo wyłącznie pozytywny, ale też jako problem, z którym należy się zmierzyć, jako swoisty „kompleks polski”.

Zadanie 1.8.

Teksty literackie

Jaką rolę w życiu człowieka może pełnić poezja? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Janusz Stanisław Pasierb

POETA JEST TWOIM BRATEM

Poeta jest twoim nieznośnym bratem
który – kiedy biegiesz – mówi
zatrzymaj się
obejrzyj się
obejrzyj siebie
zobacz kwitnący biało oleander
powąchaj liść orzecha
dotknij jakie chłodne uszy ma jamnik
spójrzij światu w oczy
dokonaj koniecznych doświadczeń
nie wystarczy o nich przeczytać
kiedy stoisz w miejscu
poeta każe ci biec
gdy milczysz każe ci krzyżeć
z radości czy bólu
nazywa co jest w tobie
przywraca niezbędne złudzenia
bierze cię za rękę
jak anioł świętego Piotra
i wyprowadza z więzienia
czujesz jak drży mu ręka
kiedy ci szepcze do ucha
jesteś wolny nie bój się idź

Janusz Stanisław Pasierb, *Poeta jest twoim bratem*, [w:] tenże, *Poezje wybrane*, Warszawa 1998.

Zadanie 1.8.*Przykładowa realizacja (1)***Określenie problematyki**

Poezja jest ważnym elementem w doświadczaniu świata. Może ona istotnie wpływać na ludzką egzystencję, pomaga w docieraniu tego, co ważne, ale trudne do wyrażenia w języku niepoetyckim. Ma wpływ na rozwój wyobraźni, samoświadomości i autorefleksji.

Argumentacja**A. Wiersz Janusza Pasierba:**

- sytuacja duchowego i mentalnego pokrewieństwa stwarza możliwość zatarcia podziałów między poetą a czytelnikiem („poeta jest twoim [...] bratem” – jest to zabieg perswazyjny, który ma na celu zjednanie sobie odbiorcy)
- poeta pisze, że jest „nieznośnym”, bo nieustannie się wtrącającym, bratem czytelnika, dzięki takiej deklaracji wypowiedzianej wprost może pozwolić sobie na więcej
- kieruje do odbiorcy sygnały mające go prowadzić do pełni życia, stąd wskazówki: „zobacz”, „powąchaj”, „dotknij”, „spójrzj”
- skłania odbiorcę do refleksji („zatrzymaj się”), żeby nic nie uronił z piękna świata, innym znów razem, gdy przychodzi marazm, każe mu „biec” lub „krzyczeć”
- pomaga w werbalizacji własnych uczuć („nazywa co jest w tobie”), wyzwala z niewoli mentalnej, to znaczy ze stereotypów myślenia, czyni wolnym („wyprowadza z więzienia”)
- poezja skłania człowieka do poszukiwania sensu życia w codzienności, otaczających nas drobiazgach (w zróżnicowanej ciepłocie psa, uroku kwitnącej rośliny, zapachu orzechowego liścia)
- zachęca do doświadczania życia („dokonaj koniecznych doświadczeń / nie wystarczy o nich przeczytać”) idzie w parze z troską o marzenia („przywraca niezbędne złudzenia”). A jednocześnie poeta dba, by odbiorca stawiał czoła wyzwaniom („spójrzj światu w oczy”). Wymaga to jednak odwagi i bezkompromisowości w poszukiwaniu prawdy („jesteś wolny nie bój się idź”).

Odwołanie do załączonego utworu.

B. W filmie z lat 90. XX wieku pt.: **Stowarzyszenie Umarłych Poetów** pojawia się postać nauczyciela, który w sposób niekonwencjonalny zachęca uczniów do poznania poezji. Pragnie im pokazać, że nie jest ona martwym słowem, ale zbiorem pewnych myśli, które uczniowie powinni włączyć w swoje życie.

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Podsumowanie

W każdej epoce poeci stawiali przed sobą zadanie kształtowania ludzkich sumień. Wiara, że tak się dzieje naprawdę, wzmacniała poczucie sensu ich twórczości. Najbardziej zależało im na tym, aby czytelnik uczynił ich poezję integralną częścią swojego życia i swojego działania. Aby poznać prawdy, które pozwolą mu odkryć radość i sens życia. Poezja może przynieść człowiekowi duchową odnowę i moralne ocalenie (pozostając głosem sumienia), pomaga mu zachować indywidualność i skłania do niezależnego myślenia.

Zadanie 1.8.

Przykładowa realizacja (2)

Określenie problematyki

Niektórzy poeci próbują przekonać swoich czytelników do tego, że życie w świecie poezji czyni ich kimś wyjątkowym i wspaniałym. Zachęcają ich w ten sposób do egzystencji w wymyślonym świecie. Przyjęcie takiej postawy może prowadzić czytelnika do izolacji i oderwania od rzeczywistości.

Postawienie tezy

Poezja może zniekształcać racjonalny osąd rzeczywistości i skłaniać człowieka do czynów szalonych.

Rozwinięcie

Z wiersza Janusza Piasierba:

- W bezkrytycznym podejściu do poezji kryje się niebezpieczeństwo utraty kontroli nad biegiem życia. Poezja każe się skupiać na szczegółach, nieustannie badać i testować rzeczywistość („powąchaj liść orzecha/ dotknij jakie chłodne uszy ma jamnik”).
- Poezja skłania do skupiania się na stanach emocjonalnych, na ekspresji uczuć, co przecież nie jest dobrym rozwiązaniem na co dzień („każe ci krzyczeć z radości czy bólu”).
- Poezja skłania do nadmiernej refleksyjności, a to w życiu codziennym hamuje podejmowanie działań („obejrzyj się/ obejrzyj siebie”).

Odwołanie do załączonego utworu.

Z *Dziadów* części IV Adama Mickiewicza:

Gustaw to bohater niedostosowany do życia. Jest wrażliwy i odstręcza go proza życia. Spala się w ogniu swej egzaltacji. Pozostaje pod wpływem „zbójceckich ksiązek” i znajduje w nich (a zwłaszcza w poezji) inspirację dla swej miłości. Jego wizja idealnej kochanki zrodziła się z ksiązek, ze zmyślonego przez poetów nieba, z ich natchnienia. To zgubiło Gustawa – popadł w obłąd, który był skrajną postacią wyobcowania.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Zakończenie

Poezja może mieć zgubny wpływ na człowieka. Dzieje się tak, gdy jej odbiorcy w życiu codziennym przestają kierować się racjonalnym osądem rzeczywistości, a w swych działaniach nie kierują się obiektywnym dobrem.

Zadanie 1.9.

Teksty literackie

Jak w tekstach kultury ukazywane są wartości utracone? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Jan Kochanowski

NA ZDROWIE

Ślachetne zdrowie,
Nikt się nie dowie,
Jako smakujesz,
Aż się zepsujesz.
Tam człowiek prawie
Widzi na jawie
I sam to powie,
Że nic nad zdrowie
Ani lepszego,
Ani droższego;
Bo dobre mienie,
Perły, kamienie,
Także wiek młody
I dar urody,
Mieśca wysokie,
Władze szerokie
Dobre są, ale –
Gdy zdrowie w cale.
Gdzie nie masz siły,
I świat niemiły.
Klinocie drogi,
Mój dom ubogi
Oddany tobie
Ulubuj sobie!

Jan Kochanowski, *Na zdrowie*, [w:] tenże, *Dzieła polskie*, t. 2, Warszawa 1976.

Zadanie 1.9.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problematyki

Wiele wartości człowiek uznaje za naturalne i mu należne. Dopiero ich utrata pokazuje, że nie są one przypisane mu raz na zawsze. Wiele tekstów kultury podejmuje temat wartości utraconych, uświadamiając odbiorcy, że to, co mamy, jest często kruche i przemijające.

Postawienie tezy

Dopiero strata wartości powoduje, że człowiek rzeczywiście zaczyna uświadamiać sobie ich znaczenie.

Argumentacja

Na podstawie fraszki Kochanowskiego:

- jedną z podstawowych wartości jest zdrowie – paradoksalnie, najbardziej docenia się je po stracie („Nikt się nie dowie, / Jako smakujesz, / Aż się zepsujesz”)
- zdrowie jest podstawą szczęśliwego życia – tego, aby cieszyć się innymi dobrami, takimi jak uroda, młodość, bogactwo i władza
- poeta zwraca uwagę, że inne wartości są ważne, ale relatywne: „dobre mienie, / Perły, kamienie, / Także wiek młody / I dar urody, / Mieśca wysokie, / Władze szerokie” przestają wiele znaczyć, gdy człowiek choruje, bo wtedy „świat niemiły”
- zdrowie to drogi klejnot, nie do kupienia, ale, paradoksalnie, mogący się znaleźć nawet tam, gdzie nie ma dostatku – poeta zaprasza je w swoje progi („Mój dom ubogi / [...] / Ulubuj sobie!”)
- zawarta we fraszce pochwała zdrowia, nazywanego „ślachetnym”, zwraca uwagę na to, jak zmienia się życie człowieka, gdy zdrowie staje się wartością utraconą.

Odwołanie do załączonego utworu.

Bardzo ważną wartością, którą człowiek może stracić, jest wolność. Ludzie w niewoli jednoczą się we wspólnej walce o odzyskanie wolności. Widać to w reportażach *Szkice spod Monte Cassino* Melchiora Wańkowicza czy w książce *Dywizjon 303* Arkadego Fiedlera.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Wartości, które zostały omówione, należą do wartości niematerialnych. Człowiek często nie uświadamia sobie, jakie skarby zostały mu dane. Dopiero gdy je tracimy, zyskują na znaczeniu i pragniemy je odzyskać, ale nie zawsze jest to możliwe.

Zadanie 1.9.

Przykładowa realizacja (2)

Określenie problematyki

Życie człowieka to nieustający cykl przemijania, nic w nim nie jest trwałe.

Postawienie tezy

Wszystko przemija, zatem warto cenić to, co mamy. Trzeba pogodzić się z bezpowrotnością utraty niektórych wartości.

Rozwinięcie

Na podstawie fraszki Kochanowskiego:

- zdrowie jest dla człowieka wartością podstawową
- jest cenniejsze od bogactw (pereł i kamieni)
- poeta, obawiając się, że zdrowie może opuścić jego dom, prosi je, aby „upodobało” go sobie
- utrata zdrowia oznacza zwykle kłopoty i wiąże się z utratą radości życia
- wartość zdrowia jako czegoś, czego na co dzień nie dostrzegamy, jest uświadamiana zwykle po jego stracie.

Odwołanie do załączonego utworu.

Doświadczenie bezpowrotnej straty opisuje biblijna historia wygnania człowieka z Raju. Ogród Eden był krainą szczęśliwości, wartością, którą człowiek utracił. Raj był miejscem doskonałym, gdzie człowiekowi niczego nie brakowało, nie musiał pracować, nie było chorób i cierpienia ani śmierci. Jednak ludzie nie doceniali tego stanu szczęśliwości i złamali zakaz (zerwali owoc z drzewa poznania dobra i zła). Zostali pozbawieni możliwości dotychczasowego życia, skazani na ból, cierpienie i troski. Po stracie raju życie okazało się udręką.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Zakończenie

Podane przykłady koncentrują się wokół wartości, które ulegają nieubłaganym prawom przemijania. Jedynym ratunkiem jest w tej sytuacji pogodzenie się z losem, co może zmniejszyć smutek czy ból przeżywany po stracie.

Zadanie 1.10.

Teksty literackie

Modele patriotyzmu w kulturze polskiej. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Wincenty Pol

SYGNAŁ

W krwawym polu srebrne ptaszę,
Poszli w boje chłopcy nasze –
 Hu ha, hu ha!
 Krew gra, duch gra,
 Niechaj Polska zna,
 Jakich synów ma!

Obok Orła znak Pogoni¹,
Poszli nasi w bój bez broni –
 Hu ha, hu ha!
 Krew gra, duch gra,
 Matko Polsko żyj,
 Jezus, Maria bij!

Naszym braciom dopomagaj,
Nieprzyjaciół naszych smagaj –
 Hu ha, hu ha!
 Krew gra, duch gra,
 Niechaj Polska zna,
 Jakich synów ma!

[pieśń z powstania styczniowego, 1863]

Wincenty Pol, *Sygnal*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, Wrocław 1963.

¹ Pogoń – herb Wielkiego Księstwa Litewskiego, w czasie unii polsko-litewskiej (1386–1795) włączony do herbu Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Zadanie 1.10.

Przykładowa realizacja (1)

Wprowadzenie

Na przestrzeni dziejów postawy patriotyczne kształtowały się w Polsce pod wpływem zmieniających się warunków. Kiedy Polska traciła wolność i niepodległość, twórcy stawiali sobie za cel zachęcanie do czynu zbrojnego, nawoływanie do walki.

Postawienie tezy

W polskiej mentalności głęboko zakorzenił się model patriotyzmu związany z czynem i walką (nie tylko zbrojną).

Argumentacja

Na podstawie wiersza Wincentego Pola

- Wiersz jest przykładem pieśni żołnierskiej: mówi o walkach prowadzonych przez Polaków z zaborcami i wzywa do czynu narodowo-wyzwoleńczego.
- Pol nazywa Polskę Matką (podkreślając jej wagę pisownią wielką literą), a powstańców jej synami.
- Patriotyczną determinację walczących poeta przedstawia związłym stwierdzeniem „poszli w bój bez broni”.
- W drugiej zwrotce poeta przywołuje obraz Rzeczypospolitej Obojga Narodów – Polski i Litwy („obok Orła znak Pogoni”), mogący pobudzać pragnienie przywrócenia Polski nie tylko wolnej, lecz także potężnej.

Odwołanie do załączonego utworu.

Czynem patriotycznym jest także praca dla dobra społeczeństwa, co odzwierciedla literatura pozytywizmu – to dla dobra kraju chce gospodarować nowocześnie Witold Korczyński z *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Widoczne w tekstach kultury oblicze polskiego patriotyzmu charakteryzuje się duchem bojowym. Twórcy starali się mobilizować Polaków do działań na rzecz wolności.

Zadanie 1.10.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Twórcy sięgali po tematykę patriotyczną szczególnie w chwilach trudnych dla swojej ojczyzny, podtrzymując w ten sposób miłość do kraju. W czasach niewoli głównie zachęcali do otwartej walki z wrogiem, ale podpowiadali również inne formy walki, a także biernego oporu.

Rozwinięcie

Z wiersza Wincentego Pola

- Wiersz Pola należy do patriotycznego nurtu poezji okolicznościowej. Często były one reakcją na konkretne wydarzenia. Pełniły nośne funkcje publicystyczne. Przekazywano je ustnie, dorabiano melodie. Tworzono kanon patriotyczny, który współtworzył legendę powstań.
- Mobilizujące jest także, pojawiające się w refrenie, dumne i stanowcze: „Niechaj Polska zna, / Jakich synów ma!”

Odwołanie do załączonego utworu.

Konrad Wallenrod – chce pokonać wroga, prowadząc walkę ukrytą.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Alternatywne wobec otwartej walki formy sprzeciwu wobec wroga, np. walka podstępna, bierny opór w postaci pewnych postaw konsolidujących naród, były nie mniej skuteczne w podtrzymywaniu i kształtowaniu postaw patriotycznych, a przy tym nie narażały narodu na tragedię utraty życia przez patriotyczną młodzież.

Zadanie 1.11.

Teksty literackie

Jakie postawy mogą przyjmować ludzie wobec wojny? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Miron Białoszewski

PAMIĘTNIK Z POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Co robiło się w schronie?

Gadało. Leżało. Czasem szedłem przez korytarz do piwnicy środkowej, tej u wylotu ze słońcem z góry, i tam siedziałem, pisałem. Dużo było modlitw, w których brało się udział. Byłem wtedy na jakiś sposób jeszcze wierzący. [...] Czekano się na gazetki. Przychodziły kilka razy dziennie. Było dużo drukarni. Akowskich, Ałowska, Palowska. [...]

Co do zajęć jeszcze. Zaczęliśmy chodzić na spacer. Ze Swenem. Spacer polegał na tym, że braliśmy się pod rękę i chodziliśmy przez wszystkie piwnice naszych bloków po kolei. [...] Spacer trwał długo, bo w każdej piwnicy było dużo ludzi. W korytarzach i korytarzykach też. A jeszcze były po drodze małe piwniczki. Bez drzwi. Takie otwarte przegródki. W jednej z nich mieliśmy nowych znajomych. Młode małżeństwo. Chodziło się do nich na ploty i słuchanie świerszcza. [...]

W piwnicach bloku A poznaliśmy jednego inżyniera. Potem, kiedy Swen już prowadził modlitwy przy naszym ołtarzu, napisaliśmy, we dwóch do spółki, aktualną litanię.

Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, [w:] tegoż, *Utwory zebrane*, t. 3, Warszawa 1988.

Zadanie 1.11.

Przykładowa realizacja (1)

Teza

Wojna dotyczy nie tylko walczących, ale także cywilów. Ludzie mogą wobec niej przyjmować postawy aktywne lub pasywne.

Uzasadnienie

Obraz wojny oczami cywila w *Pamiętniku z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego:

- bohater nie jest aktywnym uczestnikiem walk powstańczych, jego życie zostaje przeniesione do piwnicy i – paradoksalnie – uwznioślone (dużo modlitw, autorstwo litanii)
- pozory normalnego życia (spacer, ploty)
- rzeczywistość wojenna ukazana w konwencji wspomnienia – pamiętnika
- bohater – jeden z wielu cywilnych mieszkańców Warszawy.

Odwołanie do załączonego utworu.

Opowiadania Tadeusza Borowskiego – wojna pozbawiona heroizmu:

- postawa przystosowania się do rzeczywistości – próba przetrwania w sytuacji ekstremalnej (konieczność czy oportunizm?)
- obóz koncentracyjny ukazany z perspektywy więźnia Auschwitz i innych obozów hitlerowskich – codzienność więźnia
- brak buntu, akceptacja mechanizmu obozowej walki o byt i obowiązującej hierarchii wartości, apatia moralna.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Jest wiele różnych postaw, jakie można przyjmować w czasie wojny, zagrożenia życia. Trudno o ich jednoznaczną ocenę, gdyż trzeba brać pod uwagę wiele kontekstów, w jakie są uwikłani bohaterowie. W ekstremalnych warunkach najważniejsze może okazać się zarówno ocalenie życia biologicznego, jak i jego poświęcenie dla ideałów.

Zadanie 1.11.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Wojna to szczególny czas, w którym cierpienie, śmierć i poczucie zagrożenia stają się codziennym doświadczeniem, a zniszczeniu ulegają nie tylko dobra materialne, ale także systemy wartości i skażona złem psychika człowieka. Z drugiej strony wojna to czas hartowania się charakterów, wzmacniania więzi, sprawdzania się w najtrudniejszych warunkach.

Analiza utworów literackich i tekstów kultury dotyczących tematu wojny często ujawnia ogólną ocenę tego zjawiska, będącą wyrazem poglądów autora – jego postawy wobec wojny.

Teza

Utwory dotyczące wojny często wyrażają także odautorską ocenę tego granicznego dla człowieka doświadczenia, uwidoczniając postawę autora wobec wojny.

Rozwinięcie

Wojna przedstawiona w *Pamiętniku z powstania warszawskiego* Mirona Białoszewskiego jako zaprzeczenie heroicznego czynu:

- życie, które schodzi do piwnicy – wojna jako zejście do piekieł
- atmosfera strachu i niepewności
- zwrot ku metafizyce
- nasilenie przeżyć wewnętrznych („dużo pisałem”)
- pozorowanie życia na powierzchni (ploty, spacer)
- przedstawieni w pamiętniku ludzie chronią swoje życie przed nalotami bombowymi, rytm ich dni wyznaczają bombardowania
- rzeczywistość tych ludzi jest pozbawiona heroizmu, szukają schronienia.

Wniosek: Z *Pamiętnika*... można odczytać postawę autora wobec wojny. Według M. Białoszewskiego wojna upadła ludzi, czyni ich bezradnymi i sprowadza życie do metaforycznego piekła.

Odwołanie do załączonego utworu.

Film Jana Komasy *Miasto 44*:

- sceny z życia ludzi młodych w Warszawie czasu powstania
- okrucieństwo rzeczywistości wojennej (scena bombardowania, szczątków ludzkich)
- bohaterowie mimo woli, choć z wyboru – paradoksalność sytuacji powstańców.

Wniosek: Film Komasy dobitnie pokazuje, że wojna jest zawsze złem, a powstanie to nie tylko bohaterscy żołnierze i „morowe” panny, ale przede wszystkim cierpienie, śmierć i zniszczenie (nie tylko zewnętrzne, ale i psychiczne).

Odwołanie do wybranego tekstu kultury.

Podsumowanie

Twórcy kultury często pokazują wojnę przez pryzmat własnych doświadczeń życiowych i (lub) dokonanych analiz i refleksji. Mimo że w przypadku większości tekstów postawa autorów wobec wojny nie jest wyrażona wprost, można ją odczytać „pomiędzy wierszami”: na przykład na podstawie poglądów i postaw pozytywnych i negatywnych bohaterów czy sposobu przedstawiania wojennych realiów, operowania szczegółem.

Zadanie 1.12.

Teksty literackie

Jak wydarzenia związane z utratą niepodległości mogą wpływać na postawy poszczególnych ludzi? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego.

Konstanty Gaszyński

CZARNA SUKIENKA

Schowaj, matko, suknie moje,
Perły, wieńce z róż,
Jasne szaty, świetne stroje,
Nie dla mnie to już.

Kiedyś jam kwiaty, stroje lubiła,
Gdy nam nadziei wytryskał źródój;
Lecz gdy do grobu Polska zstąpiła
Jeden mi tylko pozostał strój:
Czarna sukienka.

Narodowe nucąc śpiewki,
Widząc szczęścia świt,
Kiedym szyla chorągiewki
Dla ułańskich dzid.

Wtenczas mnie kryła szata godowa,
Lecz gdy wśród boju zginął brat mój,
Kulą przeszyty na polach Grochowa,
Jeden mi tylko przystoi strój:
Czarna sukienka.

Gdy kochanek w sprawie bratniej
Mściwą niosąc broń,
Przy rozstaniu raz ostatni
Moją ścisnął dłoń.

Wtenczas, choć smutna, lubiłam stroje,
Lecz gdy się krwawy zakończył bój,
A on gdzieś poszedł w strony nieswoje,
Jeden mi tylko przystoi strój:
Czarna sukienka.

Gdy liść Igań, Wawru¹ kwiaty
Dał nam zerwać los,
Brałam perły, drogie szaty
I trefiłam² włos;

Lecz gdy nas zdrady wrogom sprzedały,
Gdy zaległ Polskę najeźdźców rój,
Gdy w pętach jęczy naród nasz cały,
Jeden mi tylko przystoi strój:
Czarna sukienka.

[Paryż, 1832]

Konstanty Gaszyński, *Czarna sukienka*, [w:] *Wybór pieśni narodowych*, Poznań 1882.

¹ Iganie i Wawer – miejsca stoczonych w 1831 roku zwycięskich bitew wojsk polskich z Rosjanami.

² *Trefić* (daw.) – układać włosy w loki.

Zadanie 1.12.**Przykładowa realizacja (1)****Określenie problematyki**

Powstania narodowe to jeden z najważniejszych motywów występujących w literaturze XIX wieku – zarówno w romantyzmie, jak i pozytywizmie. Polska była w tym okresie pod zaborami, więc kwestia walki o niepodległość stała się najważniejsza.

Postawienie tezy

Żałoba narodowa wyrażająca rozpacz była reakcją wielu Polaków na stłumienie powstań narodowowyzwoleńczych w XIX w.

Argumentacja**Z wiersza Gaszyńskiego:**

- Bohaterką wiersza jest młoda kobieta, której reakcją na utratę niepodległości jest przywdzianie czarnej sukienki i rezygnacja z jakichkolwiek ozdób: „Schowaj, matko, suknie moje, / Perły, wieńce z róż, / Jasne szaty, świetne stroje”. Decyzja o noszeniu żałoby wynika z traktowania ojczyzny jak bliskiej osoby, która umarła.
- Kobieta wspomina też czas, gdy tego wszystkiego używała – to okres, gdy w narodzie pojawiła się nadzieja na wolność („szczęścia świt”). Pięknym ubiorem, klejnotami i wymyślną fryzurą świętowała zwycięskie bitwy pod Iganiami i pod Wawrem. Teraz, gdy nadzieja zgasła, stwierdza: „Nie dla mnie to już”.
- W wierszu przeplatają się tragedie dotyczące jej bezpośrednio (śmierć brata, zaginięcie narzeczonego wziętego do niewoli), z tragedią narodową – stłumienie powstania i pozostanie Polski w niewoli. Jej reakcje są podobne – żałoba („Czarna sukienka” – motyw regularnie kończący co drugą zwrotkę), co pokazuje, jaką wagę przywiązuje do spraw narodu. Oba wymiary tragedii są niejako zrównoważone, a więc kobieta losy ojczyzny traktuje na równi ze swoją osobistą historią.
- Po powstaniu listopadowym (1830–1831) i styczniowym (1863–1864) powstało zarówno w kraju, jak i na emigracji wiele tekstów literackich odnoszących się do rzeczywistości popowstaniowej. Zarówno w pierwszym, jak i w drugim wypadku reakcje wobec cierpienia narodowego (egzekucji, zesłań na Syberię, konfiskat majątków) były zbliżone – nastał czas narodowej żałoby. Świadectwem tego jest właśnie wiersz Konstantego Gaszyńskiego.

Odwołanie do załączonego utworu.

Tematyka powstańczych klęsk oraz żałoby popowstaniowej jest obecna w twórczości Elizy Orzeszkowej. W noweli *Gloria victis* jedna z bohaterek to młoda kobieta – Anielka, która w walkach powstania styczniowego straciła brata i ukochanego. Jej rozpacz najlepiej wyraża scena, gdy przychodzi na mogiłę powstańczą w miejscu, gdzie toczyła się walka, na leśnej polanie. Długo leży na grobie i opowiada o swym cierpieniu. Gdy odchodzi, kładzie na grobie krzyżyk. Nigdy już więcej tam nie wraca.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Społeczeństwo polskie w okresie zaborów bardzo mocno identyfikowało się ze zrywami narodowymi. Po klęskach najczęstszą reakcją było uczestnictwo w żałobie narodowej i oddawanie czci poległym.

Zadanie 1.12.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Powstania narodowyzwoleńcze miały miejsce w Polsce przez cały wiek XIX. Szczególnie tragiczne były dwa z nich: listopadowe (1830–1831) i styczniowe (1863–1864). Wiele gestów i czynów Polaków niebiorących udziału w walce świadczyło o ich solidaryzowaniu się z walczącymi rodakami.

Rozwinięcie

Konstanty Gaszyński w utworze *Czarna sukienka* przedstawia charakterystyczną reakcję społeczeństwa na tragedię powstania listopadowego.

- Główną bohaterką wiersza jest kobieta, która straciła w powstaniu brata i ukochanego. Dlatego założyła strój żałobny. Jednak równie ważnym powodem noszenia przez nią żałoby w postaci tytułowej czarnej sukienki jest niewola Polski zagrabionej przez zaborców, przedłużająca się z powodu upadku powstania styczniowego.
- W wierszu Gaszyńskiego powstańcy nie są rozliczani z klęski – widać za to głęboką solidarność z nimi. Osoba mówiąca w wierszu orientuje się w przebiegu zrywów narodowyzwoleńczych: oplakuje śmierć brata w bitwie pod Grochowem, ale cieszy się zwycięskimi walkami powstańców pod Iganiami i Wawrem.
- Bohaterka przeżywa utratę ojczyzny jak śmierć kogoś bliskiego („do grobu Polska zstąpiła”). Żałoba po śmierci brata zbiega się w jej życiu z żałobą po śmierci ojczyzny. Obie manifestuje w ten sam sposób: wkładając czarną sukienkę. Tragedia osobista i narodowa stają się tu tożsame.
- Kobieta angażuje się w sprawy narodowe i robi, co może, aby swym działaniem wspomóc bliskich i ojczyznę. Gdy powstańcy zwyciężają w pojedynczych bitwach, cieszy się wraz z nimi i odzyskuje nadzieję na zwycięstwo.
- Zaangażowanie kobiety w sprawy narodowe widać też w konkretnych działaniach na rzecz powstańców: „szyła chorągiewki/ Dla ułańskich dzid”. Znamienne jest także przedkładanie spraw Polski nad prywatne życie uczuciowe, co pokazuje akceptacja rozstania z ukochanym wyruszającym w bój o wolność, nazwanym tu „bratnią sprawą”. Bohaterka wiersza nie uznawała tego za powód do żałoby: „wtenczas, choć smutna, lubiła stroje”. Dopiero zaginięcie mężczyzny w niewoli staje się powodem przywdziania żałoby.

Odwołanie do załączonego utworu.

W *Dziadów* części III Adama Mickiewicza w scenie więziennej toczy się rozmowa o aresztowaniach i represjach na Polakach ze strony Nowosilcowa. Konrad śpiewa pieśń zemsty, aby dać wyraz swoim emocjom oraz solidaryzować się z tymi, którzy po powstaniu cierpią.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Omówione wyżej przykłady pokazują, jak ważną sprawą w życiu wielu ludzi jest wolność ojczyzny. Utrata tej wolności staje się osobistą tragedią, porównywalną ze stratą kogoś bliskiego. Niezgoda manifestuje się w różny sposób: przez ubiór (żałobny), solidaryzowanie się z represjonowanymi, odważne działania pozornie nieistotne, ale wyrażające sprzeciw przeciw okupantowi, podtrzymywanie ducha narodowego, czczenie bohaterów poległych w walce narodowościowej pamięci po nich.

Druga część zbioru zawiera 13 przykładowych zadań opartych na tekstach ikonicznych.

Każde zadanie składa się z:

1. **polecenia**, które zawiera:
 - zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania
 - zdanie z czasownikiem operacyjnym *omów*, informujące, że w wypowiedzi należy odwołać się do załączonego do zadania tekstu ikonicznego oraz wybranego utworu literackiego
2. **tekstu ikonicznego** powiązanego z tematem wypowiedzi. Teksty ikoniczne to teksty kultury, których podstawowym twórczym jest obraz. Zaliczamy do nich dzieła malarskie, reklamy, plakaty, rzeźby i instalacje, komiksy itp.

Do odczytania tekstu ikonicznego pod kątem wskazanego w poleceniu problemu nie jest konieczna wiedza z historii lub teorii sztuki. Może ona wprawdzie być pomocna na przykład w opisie obrazu czy rzeźby, ale nie ma decydującego wpływu na trafność interpretacji. W zadaniu egzaminacyjnym Twoim celem jest omówienie przekazu, jaki niesie tekst ikoniczny, zauważenie wpisanych w ten tekst wartości, określenie postawy autora wobec rzeczywistości ukazanej w tekście, odniesienie tekstu ikonicznego do tekstów literackich.

Na kolejnych stronach zamieszczono przykładowe zadania wraz z przykładowymi realizacjami.

Zestaw tekstów zaproponowany w zbiorze zadań nie wyczerpuje katalogu utworów i tematów, jakie mogą pojawić się w zadaniach egzaminacyjnych

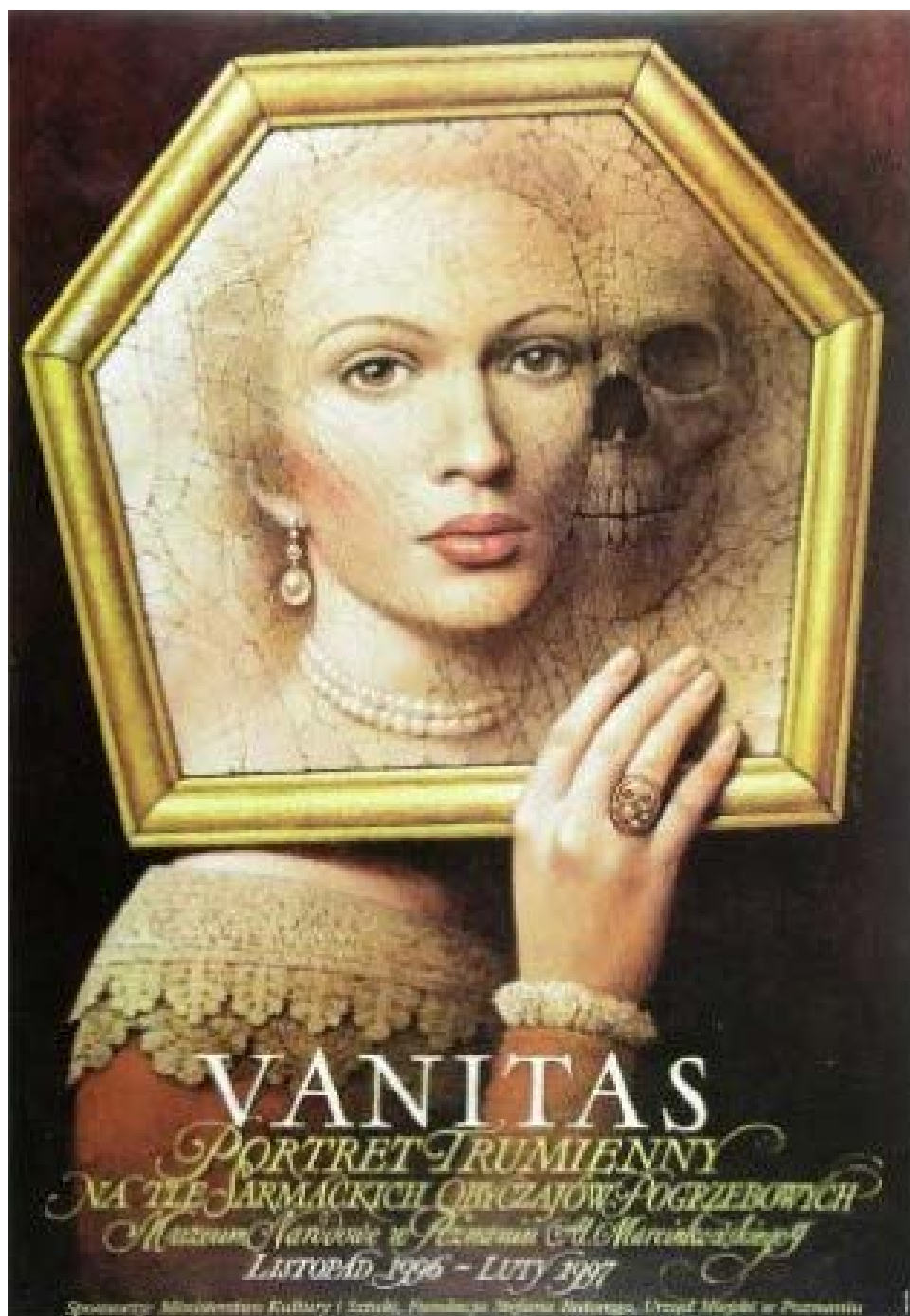
Zadanie 2.1.

Teksty ikoniczne

Nietrwałość istnienia jako temat tekstów kultury. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Wiesław Wałkuski

VANITAS

Wiesław Wałkuski, *Vanitas* [plakat], 1996.

Zadanie 2.1.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problemu

Nietrwałość istnienia jest przedmiotem zainteresowania literatury i sztuki różnych epok. Jest to jeden z fundamentalnych tematów wypowiedzi artystycznych.

Postawienie tezy

Artystów fascynuje zjawisko upływu czasu, przemijania, odchodzenia w wieczność.

Argumentacja

Przedstawienie za pomocą symbolu

Symboliczne zobrazowanie nietrwałości istnienia można dostrzec na plakacie Wiesława Wałkuskiego pochodzącym z wystawy *Vanitas. Portret trumienny na tle sarmackich obyczajów pogrzebowych*. Przedstawiona jest na nim postać kobieca, ubrana w sposób wyszukany (czerwona suknia, koronkowe ozdoby, biżuteria – pierścień, kolczyki i naszyjnik z pereł), która trzyma w ręku, niczym lustro lub zasłonę obraz przedstawiający piękną twarz kobiety skontrastowaną z czaszką. Piękno, młodość, witalność, (wizerunek żywej kobiety) zderzone zostają z atrybutami śmierci i przemijania (czaszka w tle obrazu i na pierścieniu kobiety). Dodatkowo rama obrazu stanowi wyraźne nawiązanie do barokowych portretów trumiennych. Artysta zwraca uwagę, że śmierć wpisana jest w życie ludzkie, człowiek żyje z perspektywą śmierci w tle, wartości materialne przemijają. To nawiązanie do trwałej obecności w kulturze motywów wanitatywnych.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Przedstawienie za pomocą alegorii

W *Rozmowie Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* tytułowa bohaterka przedstawiona jest alegorycznie jako rozkładające się ciało kobiety – „chuda, blada, żółte lice”. Śmierć rozmawia z Mistrzem Polikarpem, opowiada mu o swoim pochodzeniu, rozłącza przed nim wizję końca życia, zwraca uwagę na równość wszystkich wobec niej (motyw *dance macabre*).

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

- Symbol i alegoria jako środki wyrazu obrazujące trudny do wyrażenia w literaturze i sztuce problem nietrwałości istnienia (śmierć budzi niepokój, jest tajemnicą).
- Różna wymowa dzieł artystycznych przedstawiających przemijanie – podkreślają wartość ludzkiego życia albo podważają sens ludzkich zabiegów o przedłużenie egzystencji.

Zadanie 2.1.

Przykładowa realizacja (2)

Wprowadzenie

Artyści podejmują ważne zagadnienia dotyczące egzystencji człowieka. Nietrwałość ludzkiego życia, przemijanie jest jednym z dominujących tematów w literaturze i sztuce.

Postawienie tezy

Nietrwałość istnienia nie przeczy wartości ludzkiego życia.

Argumentacja

Na podstawie plakatu *Vanitas* Wiesława Wałkuskiego:

- artysta przedstawia postać młodej kobiety. Razem z tym przedstawieniem współistnieją atrybuty związane z nietrwałością istnienia: kształt ramy obrazu nawiązuje do popularnych w XVII i XVIII wieku sarmackich portretów trumiennych, tło dla postaci kobiety stanowi ludzka czaszka, pierścień na ręku kobiety ma również kształt czaszki
- artysta posłużył się kontrastem i zestawił ze sobą obraz człowieka żyjącego i obraz tego, co z człowieka zostaje po śmierci. Nawiązał tym samym do sztuki baroku, lubującego się w takich rozwiązaniach. Piękno kobiety służy uwydatnieniu zastosowanego na plakacie kontrastu i pokazuje, że życie szybko przemija. Takie oksymoroniczne rozwiązanie znajdujemy choćby w sonecie Jana Andrzeja Morsztyna *Do trupa*
- kontrapunktem dla pesymistycznej wymowy plakatu paradoksalnie może być jednak nawiązanie do sarmackiego portretu trumiennego, który podczas pogrzebu przymocowywany był do trumny zmarłego, później zaś wieszany w kościele. Portret ten podkreślał wartość i sens życia, które się zakończyło – zmarły poprzez swe uczynki pozostał w pamięci żywych.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Na podstawie utworu literackiego

W *Trenach* Jana Kochanowskiego śmierć dziecka staje się dla autora pretekstem do stworzenia poetyckiego pomnika na cześć zmarłej córki. Senna wizja życia pośmiertnego Urszulki, korzystającej z rajskich rozkoszy, stanowi potwierdzenie wartości życia dziewczynki.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wnioski

W przywołanych tekstach literackich wartość ludzkiego życia jest podkreślana w różny sposób – np. przez uwznioślenie lub deprecjację śmierci. Mimo przemijania człowiek „nie wszystkim umiera”. Wartościowe życie chroni jednostkę przed wewnętrznym unicestwieniem.

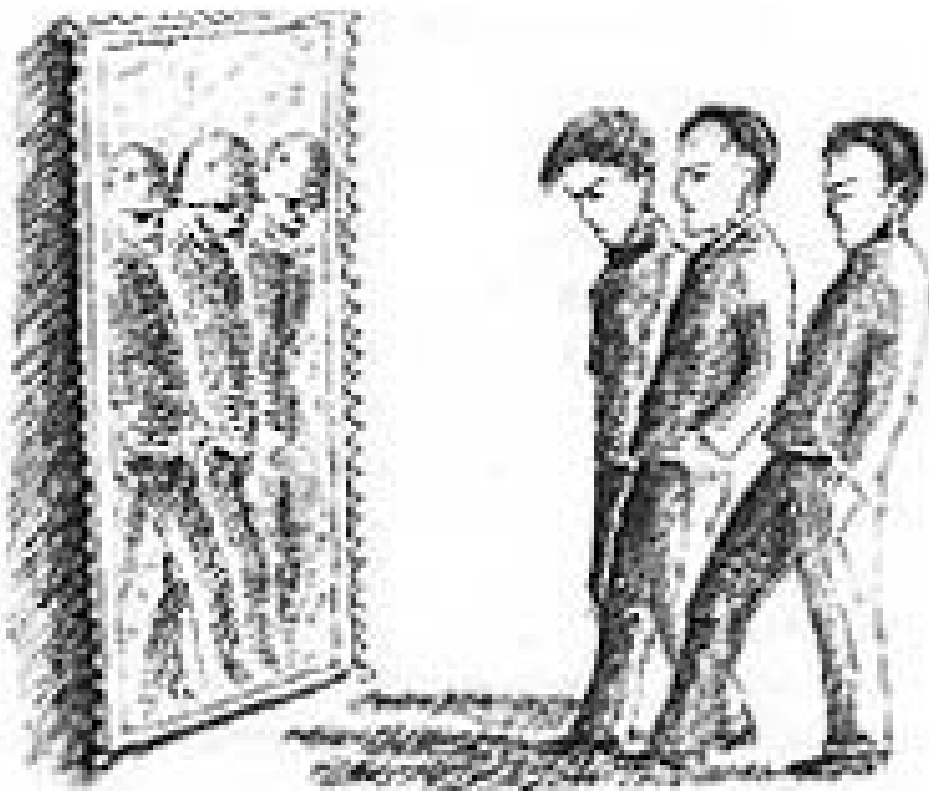
Zadanie 2.2.

Teksty ikoniczne

W jaki sposób w tekstach kultury może być odzwierciedlona rzeczywistość otaczająca twórcę? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Krzysztof Kamil Baczyński

POKOLENIE

Krzysztof Kamil Baczyński, *Pokolenie*, 1940, Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie.

Zadanie 2.2.

Przykładowa realizacja (1)

Wprowadzenie

Artysta jest „dzieckiem swojej epoki”, przez co w jego utworach czasem odbija się obraz otaczającego go świata.

Teza

II wojna światowa była dla wielu twórców przeżyciem tak dramatycznym, że musiało ono zostawić trwały ślad w ich twórczości.

Argumentacja

a. Rysunek Krzysztofa Kamila Baczyńskiego ilustracją sytuacji całego „pokolenia Kolumbów”:

- dwoista rola młodych ludzi – cywilów i żołnierzy: lustro pokazuje młodych ludzi w hełmach, idących do walki
- gniewne spojrzenia i postawa postaci
- obraz smutku na twarzy, ale i agresji (przytłaczająca świadomość swojego położenia)
- strój podkreślający dorosłość.

b. Sceny z warszawskiego getta w *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanny Krall:

- autorka, jako dziecko ocalone z holocaustu, przeprowadziła wywiad z Markiem Edelmanem
- przywoływanie konkretnych faktów i danych dotyczących warunków życia w getcie
- opis ciągłego zagrożenia życia
- obrazy głodu i zachowania bohaterów
- wykorzystanie form wywiadu i reportażu dla oddania prawdy o otaczającej rzeczywistości.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Rysunek Baczyńskiego, a także książka Hanny Krall odzwierciedlają wiernie dramat ludzi w świecie, w którym nie ma miejsca na miłość, natomiast konieczna jest gotowość w każdej chwili na śmierć lub do złożenia ofiary z własnego życia.

Zadanie 2.2.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Twórcy czasem utrwalają w swoich dziełach otaczającą ich rzeczywistość. Czynią to w różny sposób – m.in. poprzez posłużenie się określoną symboliką, realistyczne odtworzenie czy przekształcenie do postaci groteski.

Rozwinięcie

a) Symbolika rysunku Krzysztofa Kamila Baczyńskiego:

- rola lustra pokazującego odbicie młodych mężczyzn jako żołnierzy w hełmach na głowie
- zdradzające emocje postawa oraz wzrok
- wojenna rzeczywistość dotycząca wielu młodych ludzi (grupa utrwalona na rysunku).

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

b) Realizm obrazów *Opowiadań* Tadeusza Borowskiego:

- sceny selekcji więźniów
- dramatyczne zachowania głodnych i przerażonych ludzi
- obojętność na krzywdę i cierpienie innych (zachowania instynktowne)
- szczegółowość wprowadzonych opisów ludzi i sytuacji.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Twórcy różnych tekstów kultury stosują różne metody odzwierciedlania otaczającej ich rzeczywistości, aby za pomocą odpowiednio dobranych konwencji artystycznych jak najpełniej wyrazić o niej subiektywną prawdę.

Zadanie 2.3.

Teksty ikoniczne

Czy teksty kultury mogą zachęcać człowieka do czynienia dobra? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

José Tapiró y Baró*

MIŁOSIERNY SAMARYTANIN

José Tapiró y Baró*, *Miłosierny Samarytanin*, ok. 1900.

* José Tapiró y Baró – wym. /hose tapiro i baro/

Zadanie 2.3.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

- Po co ludzie tworzą dzieła sztuki? Czy tylko po to, żeby je podziwiać?
- Sztuka odgrywa ważną rolę w kwestii propagowania pewnych postaw społecznych – kształtuje świat wartości.

Teza

Tekst kultury może zachęcać człowieka do czynienia dobra.

Argumentacja

- Źródłem obrazu jest Biblia. Ewangelie zachęcają do czynienia dobra, np. właśnie przypowieść o miłosiernym Samarytaninie. Cierpiący człowiek został napadnięty przez zbójców, którzy zostawili go na wpół umarłego. Poszkodowanego mijają, nie udzielając mu pomocy, zarówno kapłan, jak i lewita. Samarytanin, który pochodzi z narodu wrogo nastawionego do narodowości poszkodowanego, zawozi rannego do gospody, gdzie się nim dalej zajmuje, a nawet zostawia pieniądze na opiekę nad nim.
- Na pierwszym planie obrazu widać wyraźnie oświetlone postacie dwóch mężczyzn – jeden (leżący) wygląda na chorego, drugi (klęczący przy nim) niesie mu pomoc.
- Postać mężczyzny cierpiącego wyraża bezsilność: ma opuszczoną głowę i przymknięte oczy.
- Mężczyzna udzielający pomocy to człowiek starszy, ma siwe włosy i brodę, nosi porządne ubranie, wygląda dostojnie i szlachetnie. Jego postawa budzi zaufanie: troskliwie obejmuje głowę leżącego i ociera jego czoło chustką, chce mu ulżyć w cierpieniu. Twarz niosącego pomoc jest skupiona, emanuje z niej dobro i życzliwość.
- W oddali widać zarysy miasta oraz oddalających się obojętnie ludzi.
- Wyobrażenie to, inspirowane ewangeliczną przypowieścią, może dla odbiorcy stanowić wzorzec zachowania się w sytuacji, w której spotka on człowieka potrzebującego pomocy.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Podsumowanie

Artystyczne teksty kultury pełnią przede wszystkim funkcję estetyczną, ale niektóre z nich mogą też dodatkowo propagować pozytywne wartości wychowawcze – np. zachęcać człowieka do czynienia dobra poprzez pokazywanie mu odpowiednich wzorców postępowania w sytuacjach trudnych.

Zadanie 2.3.

Przykładowa realizacja (2)

Teza

Sztuka nie jest w stanie tak naprawdę wpłynąć na postawę etyczną człowieka. Jej misją nie jest bowiem wychowywanie i kształtowanie moralne odbiorcy, lecz przede wszystkim oddziaływanie estetyczne.

Argumentacja

- Czy oglądanie obrazu *Miłosierny Samarytanin* jest w stanie kogokolwiek zmienić i uzdolnić do bezinteresownej miłości? To mrzonka. Postawa starszego mężczyzny, pochylonego nad zakrwawionym człowiekiem, może wprawdzie odbiorcę nawet wzruszyć, lecz szybko dojdzie on do wniosku, że to tylko dzieło sztuki, którym można się zachwycić i nic więcej.
- W *Lalce* Bolesława Prusa pokazana jest działalność dobroczynna na rzecz bliźnich Stanisława Wokulskiego. Uważał on, że samo dawanie pieniędzy nie wystarczy, ponieważ nie rozwiązuje w sposób dalekowzroczny problemu nędzy. Należy zatem zapewnić ludziom pracę i za nią odpowiednio płacić. Jego dobre uczynki są zgodne z głoszonymi przekonaniem – wspiera ludzi potrzebujących pomocy: rodzinę Wysockiego, kamieniarza Węgiełka oraz Mariannę (pierwotnie dziewczynę lekkich obyczajów). Wszystkim zapewnia godne warunki pracy. Czy jednak opis tej sytuacji kogokolwiek zmieni? Czy człowiek jest w stanie naśladować te postawy? To wątpliwe, gdyż wszystko to jest tylko konstrukcją fabularną.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Sztuka nie jest w stanie wpłynąć na człowieka moralnie, bo zresztą nie w tym celu powstaje – ona przede wszystkim ma być domeną piękną.

Zadanie 2.4.

Teksty ikoniczne

Jakie rozumienie patriotyzmu przedstawiają teksty kultury różnych epok? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Wojciech Kossak

OLSZYŃKA GROCHOWSKA

Wojciech Kossak, *Olszyńska Grochowska*, 1928, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

Zadanie 2.4.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Patriotyzm to w powszechnym rozumieniu umiłowanie ojczyzny. Może być on różnie wyrażany, a zależy to od okoliczności stwarzanych przez uwarunkowania historyczne. W tekstach kultury można znaleźć różne koncepcje patriotyzmu.

Rozwinięcie

- Wojciech Kossak *Olszynka Grochowska*: tło historyczne – powstanie listopadowe 1830–1831; wydarzenie – bitwa pod Olszynką Grochowską w 1831 r. (największa bitwa powstania); Kossak pokazuje w realistyczny sposób bohaterstwo powstańców odpierających znacznie liczniejsze wojska rosyjskie; artysta uwiecznił batalistyczną scenę, żeby złożyć hołd bohaterom z batalionu „Czwartaków”, którzy stali się wzorem patriotyzmu w czasach wymagających walki zbrojnej; obraz powstał w okresie dwudziestolecia międzywojennego, niedługo po wojnie polsko-sowieckiej.
- Eliza Orzeszkowa *Nad Niemnem*: 1) romantyczne rozumienie patriotyzmu – pamięć o powstańcach styczniowych, kult mogiły powstańczej; 2) pozytywistyczne rozumienie patriotyzmu – kult pracy, która służy budowie nowoczesnego, polskiego społeczeństwa.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Zakończenie

Twórcy różnych epok przedstawiają w swoich utworach różne modele patriotyzmu. Ich rodzaj uzależniony jest od sytuacji zewnętrznej i wewnętrznej, w jakiej znajduje się kraj.

Zadanie 2.4.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

- Ojczyzna jako nadrzędna wartość dla jednostek i całego narodu.
- Uzewnętrzanie tej relacji w postaci różnie rozumianego patriotyzmu.

Teza

Współczesny patriotyzm ma różne oblicza wywodzące się z minionych epok.

Argumenty

- Niekwestionowany jest patriotyzm czasów wojny, który uzewnętrzniał się w przyjęciu postawy walki zbrojnej. Widoczny jest on w wielu tekstach kultury. Jeden z nich to obraz *Olszynka Grochowska* Wojciecha Kossaka. Artysta ukazał na płótnie scenę batalistyczną z największej bitwy powstania listopadowego stoczonej na przedpolach Warszawy w 1831 r. Kossak w sposób realistyczny przedstawił bohaterstwo żołnierzy z batalionu „Czwartaków”, którzy mimo ogromnych strat dzielnie stawiali czoła liczniejszemu wojsku rosyjskiemu. Obraz powstał w 1928 r., czyli stosunkowo niedługo po wojnie polsko-sowieckiej. Ten rodzaj patriotyzmu, mimo iż żyjemy w czasach pokoju, znajduje coraz więcej zwolenników, którzy np. kultywują go, inscenizując historyczne bitwy w grupach rekonstrukcyjnych.
- Patriotyzm pracy. Ten model patriotyzmu wywodzi się z ideałów pozytywistycznych (kult pracy, która jest wartością zarówno dla jednostki, jak i dla całego społeczeństwa). Obraz takiej pracy widzimy w powieści *Ziemia obiecana* Władysława Stanisława Reymonta. Powstała ona wprawdzie po okresie pozytywizmu, ale jej fabuła doskonale się wpisuje w idee pozytywistyczne: trzech młodzi ludzie (Polak, Niemiec, Żyd) postanawiają wspólnie założyć fabrykę w rozkwitającej przemyśle Łodzi. Ich upór może być drogowskazem, a perypetie przestroga dla współczesnych biznesmenów. Różne są ich motywacje, ale głównym elementem spajającym jest zbudowanie mocniejszego społeczeństwa. Borowiecki kieruje się dodatkowo ideami dobra narodowego w rozumieniu pozytywistycznym.

Odwwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Warto kultywować patriotyzm bez względu na jego odmianę. Każdy rodzaj patriotyzmu jest pożyteczny, bo wzmacnia więzi międzyludzkie i buduje narodową kulturę.

Zadanie 2.5.

Teksty ikoniczne

Wizje miasta w sztuce i literaturze. Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Marc Chagall

PARYŻ WIDZIANY Z OKNA

Marc Chagall*, *Paryż widziany z okna*, 1913, Guggenheim Museum w Nowym Jorku.

* Marc Chagall – wym. /mark szagal/

Zadanie 2.5.

Przykładowa realizacja (1)

Określenie problemu

Niektóre miasta europejskie w epoce nowożytnej stały się nie tylko miejscem pracy i zamieszkiwania ludności, lecz także ważnymi centrami rozwoju kultury i sztuki.

Postawienie tezy

W wielu tekstach kultury miasto zostało przedstawione jako miejsce piękne.

Argumentacja

- Na obrazie Chagalla pokazany jest pejzaż miejski – Paryż widziany przez okno kamienicy. W jego centrum znajduje się Wieża Eiffela – ówczesny symbol nowoczesności, otoczona kamienicami. Miasto jest kolorowe, rozświetlone jasnymi łunami. Jego mieszkańcy zatracają w nim poczucie rzeczywistości: kolejka porusza się niezgodnie z zasadami grawitacji, także spacerowicze unoszą się w powietrzu. W pejzaż miejski harmonijnie wkomponowuje się też przyroda (kwiaty w wazonie i kot z ludzką twarzą na parapecie). Barwy są utrzymane w tonacji ciepłej, okno ma tęczkowe ramy. Przedstawiona na pierwszym planie postać ma dwie twarze (a na jej ręce umieszczony został niczym stygmat symbol miłości – małe serduszko). Chagall pokazał piękny, nowoczesny i jednocześnie surrealistyczny obraz Paryża.
- Bardzo podobne, nastawione na estetykę widzenie miasta można odnaleźć w niektórych opowiadaniach Brunona Schulza z tomu *Sklepy cynamonowe*. Miasto to posiada swój *genius loci*, jest dla Schulza tworem o charakterze legendowym.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Dzieła malarskie i literackie uwieczniają przestrzeń miejską. Jest ona w nich przedmiotem artystycznej kreacji, podobnie jak i inne elementy świata przedstawionego.

Zadanie 2.5.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

- Wpływ miasta na kształtowanie się tożsamości artystycznej twórców.
- Artyści często poddają tę przestrzeń krytyce.

Rozwinięcie

- Miasto to przestrzeń, która może wpływać na człowieka destruktywnie.
- Na obrazie Chagalla pokazany jest Paryż. Wszystko jest tu nieuporządkowane i chaotyczne. Nad całością góruje koszmarnie brzydka konstrukcja Wieży Eiffela. Ludzie w tym mieście zatracają poczucie sensu własnego życia, trwając poza kontekstem sił przyrody, są rozdwojeni (postać na obrazie ma dwie twarze), unoszą się w powietrzu. Nawet kot to jakiś dziwoląg – jest zielony i ma jakby ludzką twarz. Chagall pokazał, jak miasto może destruktywnie oddziaływać na człowieka.
- Miasto jest w literaturze ukazane również jako miejsce, gdzie może dokonać się destrukcja moralna (fałsz miejskiego życia, materializm, uprzedmiotowienie relacji międzyludzkich). Wszystko to dostrzec można np. w powieści *Ojciec Goriot* Honoriusza Balzaca.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Miasto staje się w sztuce nowoczesnej obiektem krytyki. Jest molochem, przestrzenią opresyjną, generującą dla egzystencji nieprzyjazny kontekst.

Zadanie 2.6.

Teksty ikoniczne

Czy praca może być interesującym motywem tekstu kultury? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Jean-François Millet

ZBIERAJĄCE KŁOSY

Jean-François Millet*, *Zbierające kłosa*, 1857, Musée d'Orsay w Paryżu.

*Jean-François Millet – wym. /żą fransua mile/

Zadanie 2.6.

Przykładowa realizacja (1)

1. Obraz Jean-François Milleta *Zbierające kłosa* przedstawia prace na polu. Pozornie widok jest spokojny, wręcz sielankowy: pogodne niebo, uwijający się żniwiarze, załadowany wóz, olbrzymie stogi – wszystko to kojarzy się z dostatkiem i obfitością darów natury. Wrażenie to wzmacnia kolorystyka obrazu w odcieniach żółci, zalany słońcem krajobraz i postacie pracujących, jaśniejące w oddali chaty. Uważny obserwator zauważy jednak istotne szczegóły: trzy postacie na pierwszym planie to ubogie kobiety, które nie uczestniczą w żniwach, ale zbierają pozostałe na polu kłosa – jedyny plon. Są nędznie ubrane, ogorzałe od słońca i zgięte nisko, aby nie pominąć żadnego kłosa, który pozwoli im przetrwać zimę. Wieśniaczki na pierwszym planie to motyw, który rozbijając idylliczną wymowę obrazu, intryguje i zmusza do refleksji nad ciężkim losem najbiedniejszych.
2. Praca, która niesie ze sobą zarówno trud i niebezpieczeństwo, jak i satysfakcję wraz z szansą na lepsze życie została przedstawiona w utworze Bolesława Prusa *Powracająca fala*. Opowiadanie opisuje wydarzenia związane z rozwojem przemysłu włókienniczego na polskich ziemiach. Dla pracowników fabryki Adlera ciężka i wyczerpująca praca jest jedyną szansą na godne życie. Jeden z utalentowanych robotników, Kazimierz Gosławski, poświęca talent i siły, aby pomnażać majątek właściciela, a w przyszłości spełnić marzenie o własnym warsztacie. Dla właściciela pracownicy to jedynie tania siła robocza, której zdrowie i życie jest drugorzędne wobec możliwych do osiągnięcia zysków.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Obrazy pracy są interesujące, bo kierują uwagę odbiorcy na istotne kwestie społeczne. Problem pracy jest nieustannie aktualny, dlatego zajmuje odbiorcę bez względu na to, czy został ukazany w utworze jemu współczesnym, czy też powstałym wiele wieków temu.

Zadanie 2.6.

Przykładowa realizacja (2)

Pytanie

Dla kogo praca może być interesującym motywem tekstu kultury?

Teza

Praca jest interesującym motywem szczególnie dla twórców epoki pozytywizmu.

Rozwinięcie

- powieść Elizy Orzeszkowej *Nad Niemnem*: kult pracy w rodzie Bohatyrowiczów
- obraz Jeana-François Milleta jest przykładem malarstwa realistycznego, w którym pojawiały się nieobecne wcześniej w sztuce motywy, np. ludzi pracujących. To kierunek zgodny z postulatami polskich pozytywistów, przedstawiającymi pracę jako wartość. Wartość wynikająca z pracy jest podstawowym elementem filozofii organicystycznej i to poprzez pracę należy zmieniać społeczeństwo.

*Odwołanie do
wybranego
utworu
literackiego.
Odwołanie do
załączonego
tekstu kultury.*

Podsumowanie

W literaturze pozytywistycznej praca jest prezentowana jako wartość, które nadaje sens ludzkiemu życiu i buduje nowoczesne społeczeństwo.

**Zadanie
2.7.**

Teksty ikoniczne

Czemu służą przedstawienia przyrody w tekstach kultury? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Józef Chełmoński

BOCIANY

Józef Chełmoński, *Bociany*, 1900, Muzeum Narodowe w Warszawie.

Zadanie 2.7.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

- integralność człowieka i natury
- przekonanie artystów o ważności kontaktu człowieka z przyrodą

Teza

Przyroda bywa ukazywana przez artystów jako naturalne środowisko człowieka. W takim ujęciu zjawiska przyrodnicze, w szczególności cykliczność rytmu życia, mają decydujący wpływ na jego życie.

Argumentacja

a) Rodzajowa scena z życia polskich chłopów na obrazie Józefa Chełmońskiego:

- codzienność mieszkańców polskiej wsi – wiosenna orka (przerwa na zjedzenie posiłku)
- realizm przedstawienia – prawdziwość postaci umieszczonych w centrum obrazu (siedzący na trawie chłop o spracowanych rękach, zmęczonej twarzy i brudnych, czarnych od ziemi nogach zadziera do góry głowę i patrzy na krążące nad polem bociany; stojący obok chłopiec także obserwuje z ciekawością ptaki)
- bociany na niebie jako charakterystyczny element polskiego pejzażu – ptak, który cieszył się na wsi polskiej wielkim szacunkiem
- inne szczegóły wiejskiego pejzażu to odpoczywająca zaprzężona do radła para chudych wołów na zaoranej ziemi (prawa strona obrazu); rząd krytych strzechą chałup w oddali oraz samotne drzewo z bocianim gniazdem.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

b) Życie w zgodzie z naturą w młodopolskiej powieści *Chłopi* Władysława Stanisława Reymonta:

- zależność prac i obowiązków ludzi oraz odpoczynku od pór roku
- powtarzalność rytmu narodzin i śmierci w otaczającej ludzi przyrodzie
- silny związek bohaterów z ziemią (żywicielką, ale i kryterium wartościowania człowieka)
- naturalna religijność mieszkańców Lipiec (przyroda znakiem obecności Boga na ziemi) – cykl naturalny uzgodniony z cyklem roku liturgicznego.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Reprezentujący różne okresy w dziejach kultury artyści podkreślali w swoich dziełach, że człowiek żyjący blisko natury rytm swojego życia podporządkowuje jej prawom.

Zadanie 2.7.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Przyroda nie jest tylko tłem dla rozgrywających się wydarzeń. Niesie ona ze sobą bogactwo samoistnych znaczeń.

Rozwinięcie

1. Mistyczny związek człowieka z przyrodą na obrazie Józefa Chełmońskiego:

- wpatrzenie mężczyzny i chłopca w niebo, w bociany, które wg mądrości ludowej przynoszą spokój, szczęście, oczyszczają świat ze zła i są symbolem życia
- realistyczne ujęcie sceny rodzajowej z życia polskiej wsi pretekstem do uzmysłowienia sobie przez oglądającego ciężkiej doli chłopca (znaki – spracowane ręce, ubrudzone ziemią stopy, opalone słońcem twarze), tęskniącego, a może marzącego o lekkości i wolności bocianów
- naturalizm przedstawienia dwóch postaci, ich prostota, nie pozbawia ich wymiaru metafizycznego – zapatrzenie w przestrzeń
- wymowne zastosowanie w przedstawieniu tzw. zimnych barw (błękitu i zieleni)
- znaczenie realistycznie ukazanej pary wołów, która zatrzymała się na zaoranej ziemi, aby odpocząć od ciężkiej pracy i nabrać sił, tak jak człowiek.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Metafizyczna nastrojowość rozbudowanych obrazów przyrody w *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej:

- przyznanie przyrodzie roli baśniowego narratora w utworze jako świadomy, przemyślany zabieg pisarki (wiatr toczy dialog z upersonifikowanym lasem, później tę funkcję przejmuje stary i potężny dąb, ponieważ już tylko przyroda pamięta o wydarzeniach powstania 1863 roku)
- ochrona pamiątek po powstańcach, pilnowanie tajemnic ludzi poległych w walkach oraz rozgłaszanie heroicznych czynów powstańców przez przyrodę
- pełnienie przez opisy żywej natury funkcji spajającej kolejne epizody (rola kompozycyjna).

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Dzięki obrazom przyrody twórcy kultury wyrażają i przybliżają złożone treści dotyczące ludzi. Szukają w niej ekwiwalentów przeżyć i strażników pamięci.

Zadanie 2.8.

Teksty ikoniczne

W jaki sposób w tekstach kultury może być przedstawiane piękno zwykłych rzeczy? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Johannes Vermeer

MLECZARKA

Johannes Vermeer*, *Mleczarka*, 1657–1658, Rijksmuseum w Amsterdamie.

* Johannes Vermeer – wym. /johanes fermijer/

Zadanie 2.8.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Codziennosc, choc postulowana jako temat dzieł sztuki juz w starozytnosci, nie przeniknela w owczes do swiadomosci artystow. Przedstawiano raczej zycie warstw wyzszych, natomiast zwyczajnosc kojarzona z pospolitością rzadko przedostawala sie do literatury i sztuki. Przedstawianiem rzeczy zwyklych: codziennych czynnosci, przedmiotow otaczajacych czlowieka, scen z zycia i pracy zainteresowano sie w XIX wieku, w czasach realizmu.

Rozwinięcie

Można wskazać różne przyczyny i sposoby eksponowania piękna zwykłych przedmiotów i czynności w dziełach sztuki i w utworach literackich:

1. *Mleczarka Vermeera:*

- bohaterką obrazu jest prosta kobieta. Jej ubiór składa się z żółtego kaftana, czerwonej spódnicy, granatowego fartucha oraz białego czepca
- kobieta przygotowuje posiłek – przelewa mleko z glinianego dzbanka do szerokiego naczynia, tematem obrazu jest więc zwykła, codzienna czynność, ale odnosząca się do rzeczy wiecznych, powtarzanych nieustannie, będących istotą życia
- mleczarka znajduje się w ubogo wyposażonym pomieszczeniu, przy niedużym stole przykrytym zielonkawym obrusem. Malarz wyeksponował na nim chleb (codzienny pokarm)
- utrwalając codzienność, artysta afirmuje piękno codziennych, niepozornych czynności, przez co podkreśla ich znaczenie dla człowieka (nalewanie mleka oznacza tu żywienie, karmienie)
- Vermeer pokazuje trwanie w wieczności takich chwil, jak skupienie, cisza, gest ręki, czynność powtarzana od zawsze.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. *Chłopi Władysława Reymonta:*

- przedstawienie zwyczajnych zajęć chłopskich – prac: orka, zasiew, zbieranie plonów, doglądanie inwentarza i rozrywek: spotkania w karczmie, zabawy
- Reymont pokazuje, że codzienność jest elementem nieodzownym rzeczywistości, że prowadzi ona od święta do święta, dzięki czemu czas staje się przestrzenią sakralną.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wnioski

- Codzienność jako istotna część życia każdego człowieka, która musi odnaleźć swoje miejsce także w sztuce.
- Inspiracje artystyczne codziennością naturalnym przejawem poszukiwań jej sensu i wartości w perspektywie bieżących problemów człowieka oraz przemijającego życia.

Zadanie 2.8.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Codziennosc jako zjawiska charakterystycznego dla literatury i sztuki epoki pozytywizmu – realizmu, jak i dla epok wcześniejszych – starozytnosci (Horacy) i renesansu (Jan Kochanowski).

Teza

Artysci, utrwalajac codziennosc, nobilituja zycie zwyklych ludzi.

Argumenty

1. Nobilitacja zwykłej kobiety – mleczarki na obrazie Jana Vermeera:

- obraz przedstawia prostą kobietę, przelewającą mleko z dzbanki do szerokiego glinianego garnka. Postać mleczarki jest wyeksponowana dzięki światłu. Kobieta powtarzając zapewne codziennie czynność wykonuje z dużym skupieniem, w jej geście można dostrzec delikatność, ostrożność, opanowanie
- na stole, przy którym stoi mleczarka, znajdują się koszyk, chleb, bułki, dzbanki. Zostały one oświetlone, przez co uzyskały rangę szczegółów istotnie przyczyniających się do ekspozycji tematu
- uchwycenie codzienności przez holenderskiego malarza jest inspiracją do refleksji na temat wartości, piękna i niezwykłości zwykłego ludzkiego życia.

Odwołanie się do załączonego tekstu kultury.

2. Nobilitacja codziennego życia trędowatego Lebbroso w *Wieży* Gustawa Herlinga Grudzińskiego:

- główny bohater opowiadania – odseparowany od świata w wieży, trędowaty Lebbroso życie spędza na wykonywaniu codziennych, prozaicznych czynności (wyplata koszyki, pielęgnuje kwiaty) i modlitwie
- sakralizacja postaci dzięki odniesieniu do sytuacji biblijnego Hioba oraz cierpień Chrystusa (krzyż zawieszony w celi Lebbroso)
- codzienność Lebbroso, w której odnajdujemy znaki wieczności, sama dąży do zapisania się w wieczności.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wnioski

- Utrwalanie codzienności w sztuce pozwala dostrzec wartość i sens każdego ludzkiego istnienia.
- Codziennosc może być niewyczerpanym źródłem inspiracji artystycznych ze względu na jej bliskość najbardziej powszechnym doświadczeniom ludzkim.

Zadanie 2.9.

Teksty ikoniczne

Czemu może służyć deformacja rzeczywistości dokonywana w tekstach kultury? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Bronisław Wojciech Linke

AUTOBUS

Bronisław Wojciech Linke, *Autobus*, 1959–1961, Muzeum Narodowe w Warszawie.

Zadanie 2.9.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Sztuka powinna wyrażać się tak, aby kształtować coraz lepszego moralnie człowieka. Stąd bardzo ważną kwestią są stawiane jej zadania dydaktyczne. Sztuka ma zmieniać świat, stawiać mu trudne nieraz pytania, diagnozować rzeczywistość.

Teza

Deformacja rzeczywistości może służyć ukazaniu jej mankamentów, przez co pełni zadania dydaktyczne.

Uzasadnienie

1. Obraz Bronisława Wojciecha Linkego *Autobus*:

- niereczywistość otwartej przestrzeni autobusu
- symboliczne zdjęcie ściany i dachu – dostanie się do wnętrza pędzącej rzeczywistości, próba przedstawienia społeczeństwa jako spójnego jednym celem konglomeratu
- żywe barwy autobusu (symbolu systemu, społeczeństwa, ram kultury) zestawione z bladeścią (trupią bladeścią) pojedynczych twarzy
- interpretacja zbioru pasażerów: są to postaci żyjące (kolorowe ubrania) i ich demony, upiory, koszmary z przeszłości (postaci efemeryczne)
- stąd wniosek, że człowiek jest sumą swoich historii, zostaje niejednokrotnie wpisany w kontekst, który nie jest jego wyborem (rzeczywistość autobusu).

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Miron Białoszewski *Ja stróż latarnik nadaję z mrówkowca*:

- doświadczenie biograficzne Białoszewskiego – przeprowadzka do wieżowca
- poczucie wyobcowania ze społeczności blokowej
- apel do czytelnika o stworzenie relacji nie zbiorowych, ale personalnych, („ale nie omińmy) mimo nieuniknionego upływu życia („Mińmy”)
- artysta jako osoba, która dostrzega nienormalność życia w świecie, w którym wszystko dzieje się w rzeczywistości jakby na scenie – wobec innych ludzi (inne wiersze dotyczące mieszkania w bloku)
- Białoszewski sprzeciwiający się niemal siłowemu umieszczeniu go w sytuacji podobnej do pasażerów na obrazie Linkego
- deformacja obrazu mrówkowca służy wyolbrzymieniu tych jego cech, które dehumanizują mieszkańców, upodabniając i ich do owadów.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Współczesna cywilizacja często uprzedmiotawia człowieka. Sztuka ma się temu sprzeciwiać, będąc głosem w obronie indywidualności i niezależności jednostki.

Zadanie 2.9.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Deformacja to jeden ze środków artystycznego wyrazu służący do podkreślenia ukrytych cech tego, co widzialne.

Teza

Wyołbrzymienie pewnych cech, zmiana naturalnych proporcji, pozwala na odkrycie prawdy o analizowanych elementach rzeczywistości.

Uzasadnienie

1. Bronisław Wojciech Linke *Autobus*:

- odsłonięcie przestrzeni autobusu pozwala na wgląd w obręb zamkniętych społeczności
- metafora autobusu (przewożący ludzi, przemieszczający się w czasie i przestrzeni) ma wyrazić stałą zmienność ludzkiego losu
- podróż jaką jest życie przeżywamy w towarzystwie innych ludzi,
- tego towarzystwa sobie nie wybieramy
- towarzyszą nam także „duchy przodków” – w sensie negatywnym i pozytywnym (postaci trupioblade na obrazie).

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Witold Gombrowicz *Ferdydurke*:

- deformacja stosunków społecznych w domu Młodziaków – krytyka pozornego liberalizmu obyczajowego
- brak konwenansów staje się nowym konwenansem
- niestosowność w zachowaniu, gdy osoby dojrzałe przekraczają normy społeczne, prowadzi do sytuacji groteskowych
- komizm sielanki za wszelką cenę widać również w przypadku majątku Hurleckich
- życie ziemiańskie poddane zabiegom deformacji (sytuacja z parobkiem) pokazuje inną (groteskową) możliwość realizacji motywu dworku szlacheckiego – centrum polszczyzny (Soplicowo, Nawłóć).

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Wprowadzenie groteskowej deformacji rzeczywistości, odwrócenie porządku (często także logicznego), pozwala zobaczyć „drugą stronę” rzeczy. Świat rządzi się pozorami i dopiero jego otwarcie, pokazanie jego wnętrza, doprowadzenie pewnych sytuacji do absurdałnej skrajności, ujawnia prawdę o życiu i nas samych.

Zadanie 2.10.

Teksty ikoniczne

Czy człowiek może w pełni poznać samego siebie? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

René Magritte

REPRODUKCJA ZAKAZANA

René Magritte*, *Reprodukcja zakazana*, 1937, Museum Boijmans w Rotterdamie.

* René Magritte – wym. /rene magrit/

Zadanie 2.10.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Od czasów starożytnych jednym z istotnych tematów podejmowanych w sztuce była próba rozpoznania kondycji człowieka, a w szczególności siebie samego. Nie przez przypadek w Delfach, nad siedzibą Pytii widniał napis: „Poznaj samego siebie”. To dążenie w człowieku pozostało po dziś dzień.

Teza

Człowiek nie jest w stanie do końca poznać samego siebie – odkrywa swoje możliwości i ograniczenia tylko w sytuacjach, w których stawia go życie.

Argumentacja

- Obraz Magritte'a to surrealistyczne odbicie lustrzane – wizja z pogranicza jawy i snu, burząca porządek rzeczywistości. Mężczyzna przedstawiony na obrazie przegląda się w lustrze, ale – tak jak obserwator patrzący na obraz – może zobaczyć tylko tył swojej postaci, nie widzi twarzy, która zwykle najpełniej wyraża uczucia i nastrój, na której zapisują się doświadczenia życiowe. Co człowiek z obrazu wie na swój temat, jeśli nie może spojrzeć sobie w oczy? Introspekcja natomiast pokazuje naszą drugą stronę, często tę, której inni nie widzą, którą celowo kryjemy przed wzrokiem ludzi.
- Człowiek dokonuje wielu oglądów siebie samego. Takie opisanie życia, jego podsumowanie często towarzyszy tworzeniu literatury wyznania. Najdobitniejszym przykładem w literaturze światowej szczerzej spowiedzi, która ma prowadzić do rozpoznania własnej kondycji ludzkiej są *Wyznania* św. Augustyna. Pokazuje on nam, że nikt nie jest w stanie do końca poznać swoich słabości. Dlatego jest w nas niepokój, który nas paraliżuje, odbiera nam jasność myślenia i spokój. „Niespokojne jest serce nasze, dopóki nie spocznie w Panu”, pisze św. Augustyn, wskazując, że jedynym lustrem, w którym możemy się widzieć ze wszystkich stron, jest Bóg.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Człowiek bezpośrednio poznaje się w życiu. Można to porównać do pogoni za własnym odbiciem, nieustannym sprawdzaniem własnej wartości.

Zadanie 2.10.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Każdy człowiek w wymiarze duchowym jest inny, co jednak nie wyklucza możliwości poznania samego siebie, bowiem każdy może świadomie wybierać budujące go wartości, którym będzie wierny w ciągu całego życia.

Teza

Człowiek może do końca poznać samego siebie, jeśli tylko opiera się na jasno sprecyzowanej i nieziennej hierarchii wartości.

Rozwinięcie

1. Lustro na obrazie Magritte'a nie pokazuje nam twarzy stojącego przed nim człowieka. Aby poznać siebie i być siebie pewnym, człowiek nie musi budować obrazu swojej osoby na podstawie tego, jak jest widziany przez innych. Obraz ten budowany jest wewnątrz z elementów, na które składają się: przekonania, ideały i poczucie własnej wartości niezależne od otoczenia. Mężczyzna przed lustrem jest wyprostowany i bez obaw patrzy w taflę, która nie pokazuje jego twarzy.
2. Postacią, która nie ogląda się na innych, jest Lord Jim z powieści Josepha Conrada. Wychowany przez ojca w przekonaniu, że należy kierować się takimi wartościami, jak wierność sobie, stałość przekonań, honor i prawość, przezwycięża chwile słabości i nie tylko żyje zgodnie ze swoimi ideałami, ale też poświęca dla nich życie.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Obraz Magritte'a może sugerować, że nie musimy człowieka postrzegać tylko przez pryzmat jego odmienności fizycznej. Twarzą człowieka jest bowiem jego duchowość, światopogląd, idee, którym jest wierny.

Zadanie 2.11.

Teksty ikoniczne

Jaką rolę w życiu człowieka odgrywają książki? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Quint Buchholz

KSIĄŻKOWA LATARNIA

(c) by Quint Buchholz

Quint Buchholz*, *Książkowa latarnia*, 1992, Galeria Rothweiler w Karlsruhe.

* Quint Buchholz – wym. /kwint bucholz/

Zadanie 2.11.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Książka ma zasadniczy wpływ na kształtowanie kultury, dzięki której życie człowieka ma pełniejszy wymiar, jest bardziej ludzkie.

Teza

Książka jest światłem człowieka.

Rozwinięcie

1. Obraz Quinta Buchholza, *Książkowa latarnia*

- bezpośrednia metafora – znak latarni, której podstawa zbudowana jest z książek
- szczyt latarni to zapalona lampa, która oświetla pustą przestrzeń
- drugi plan obrazu to lecący ptak – symboliczne ukazanie wysyłania wiedzy w świat
- całość oparta jest na stole – podstawowym sprzęcie domowym (tworzącym dom)
- sprzężenie dwóch znaków ikonicznych – stołu i książek.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Nowela Henryka Sienkiewicza *Latarnik*

- postać Skawińskiego jako symbol Polaka na emigracji
- kształtowanie polskości poprzez lekturę *Pana Tadeusza*
- poemat Mickiewicza jako emigracyjny ekwiwalent ojczyzny
- wpływ książki na decyzje życiowe bohatera.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Książki to zbiór doświadczeń – estetycznych, etycznych, egzystencjalnych, naukowych. Pozwalają one na bardziej świadome i mądre przeżywanie rzeczywistości. Światło emanujące z ksiąg to symbolicznie wyrażona zapisana w nich mądrość.

Zadanie 2.11.

Przykładowa realizacja (2)

Teza

Książki pomagają żyć.

Argumenty

1. Obraz Quinta Buchholza *Książkowa latarnia*:

- książki ułożone na stole jako obraz tego, co tworzy dom – miejsce bezpiecznego azylu
- lampa wieńczy wieżę z książek – książki jako podstawa światła, oświecenia, mądrości
- książki, stół i lampa – trzy elementy symboliczne, które wyruszają z człowiekiem w podróż życia.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Lektury bohaterów tekstów literackich, jako ważne elementy organizujące ich życie wewnętrzne:

- Kordian czytający *Hamleta* i *Króla Leara*
- Skawiński czytający *Pana Tadeusza*
- Gustaw czytający *Nową Heloizę*
- Wokulski czytający Mickiewicza i opisy podróży.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Książka jest fundamentem cywilizacji. Zawarta w niej mądrość przekazuje podstawy kulturowe. Dzięki cywilizacji książki ludzkość udoskonala się, nie zapominając o swoich korzeniach.

Zadanie 2.12.

Teksty ikoniczne

Czym może być dla człowieka samotność? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Konstanty Laszczka

OPUSZCZONY

Konstanty Laszczka, *Opuszczony*, 1896, Muzeum Stanisława Wyspiańskiego w Kamienicy Szolańskich w Krakowie.

Zadanie 2.12.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Samotność – stan nietypowy dla człowieka żyjącego zwykle we wspólnocie – może traktowana jako droga ascezy. Jest wtedy doświadczeniem wzbogacającym człowieka.

Teza

Samotność jest świadomie i dobrowolnie wybranym stanem, poświęceniem dla wyższych celów.

Rozwinięcie

Konstanty Laszczka *Opuszczony*

- rzeźba przedstawia harmonijnie zbudowaną postać młodzieńca siedzącego w charakterystycznej pozie
- ułożenie postaci może symbolizować wewnętrzną jedność, przyłgnięcie do siebie samego
- nagość młodzieńca ukazuje otwartość jego postawy: nie przybiera on żadnych kostiumów, nie ma przed nami nic do ukrycia
- jego mina nie ukazuje cierpienia, raczej wewnętrzny spokój
- skrzyżowane na piersiach ręce są znakiem zgody na przeznaczony mu stan
- młodzieniec zdaje się mieć kontakt z absolutem, czego znakiem są zamknięte oczy – postać jest pogrążona we śnie, który symbolizuje odejście w krainę absolutu.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Stefan Żeromski *Ludzie bezdomni*

- Tomasz Judym wie, że tylko w samotności jest w stanie służyć dobru społecznemu
- odrzuca miłość Joanny Podborskiej w imię naprawy świata
- nie chce, aby cokolwiek stało mu się bliskie, zanim z życia ludzi nie zniknie bezdomność, głód, nędza i cierpienie.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Samotność w utworach literackich przedstawiana jest jako stan, który prowadzi do doskonałości, jest jej nieodzownym warunkiem. Człowiek przez samotność udoskonala samego siebie, może poświęcić się realizacji wyższych celów.

Zadanie 2.12.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

Samotność to cierpienie dotykające duszę. Jedną z największych mąk, jakich doświadcza człowiek, jest właśnie opuszczenie. Tę tragiczną wymowę samotności słyszymy w ustach umierającego na krzyżu Jezusa: „Boże mój, Boże mój, czemuś mnie opuścił”. Jesteśmy samotni w obliczu śmierci, często także w obliczu życia.

Teza

Niekiedy człowiek zostaje skazany na samotność, która jest dla niego źródłem cierpienia.

Rozwinięcie

Konstanty Laszczka *Opuszczony*

- samotność przedstawionego młodzieńca ukazanego w bezruchu jako powód przygnębienia, rezygnacji z aktywności
- na rezygnację wskazują skrzyżowane ramiona, głowa spoczywająca na kolanach, wyraz odprężenia na twarzy
- samotność pozostawia człowieka sam na sam ze sobą
- opuszczenie jest jednocześnie błogosławieństwem (daje ulgę od świata) i przekleństwem (pozostawia człowieka w izolacji, jedyną istotą dotykającą go jest on sam)

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

Albert Camus *Dżuma*

- rozłąka Bernarda Rieux z żoną spowodowana pełnieniem obowiązków lekarza
- samotność przeżywana w oddaleniu od najbliższej osoby przeżywana jest podwójnie
- śmierć żony doktora Rieux przypieczętowała samotność na zawsze.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Samotność to doświadczenie graniczne. Jest jednym z najbardziej dotkliwych przeżyć człowieka. Nie daje poczucia katharsis, ale rozpacz, którą przeżywa się w pojedynkę.

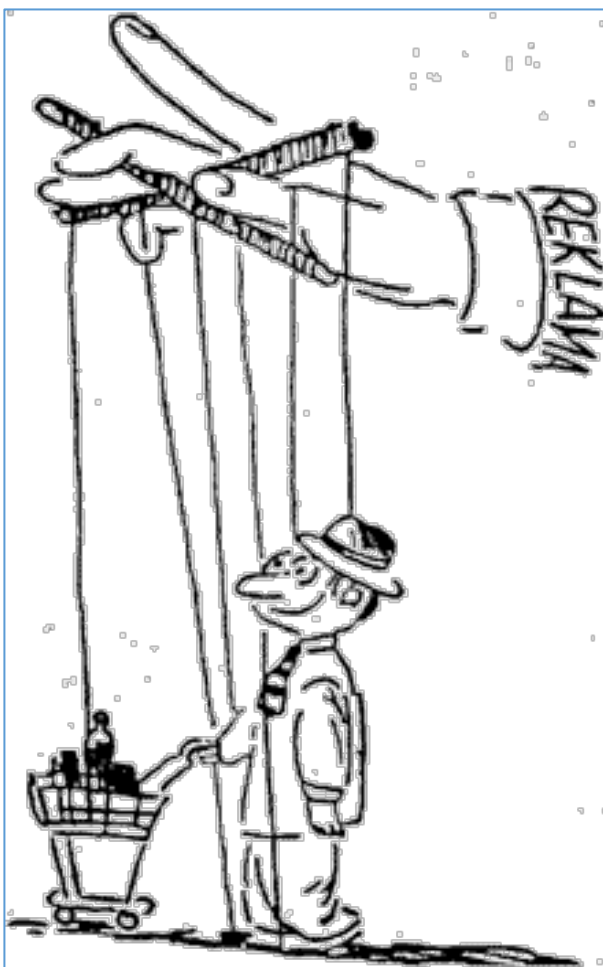
Zadanie 2.13.

Teksty ikoniczne

Czy powinnością tekstów kultury jest wychowywanie społeczeństwa? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego utworu literackiego.

Julian Bohdanowicz

REKLAMA W KRZYWYM ZWIERCIADLE

Julian Bohdanowicz, *Reklama w krzywym zwierciadle*, „Gazeta Wyborcza” 1992, nr z 4–5 lipca.

Zadanie 2.13.

Przykładowa realizacja (1)

Teza

Człowiek żyje w iluzji wolności. W rzeczywistości jest nieustannie sterowany przez czynniki zewnętrzne. Artyści się temu sprzeciwiają i demaskują te mechanizmy w swoich dziełach.

Można uznać, że takie utwory pełnią funkcję wychowawczą.

Argumentacja

1. Rysunek Juliana Bohdanowicza

- odwołanie do współczesnej sytuacji kulturowej – dyktat reklamy
- niebezpieczeństwo, jakie stwarza społeczeństwo konsumpcyjne
- człowiek – marionetka współczesnego konsumpcjonizmu, którego orężem jest reklama
- „niewidzialna ręka rynku” jako alibi do manipulacji społeczeństwami.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. George Orwell Rok 1984

- obraz społeczeństwa kierowanego przez siłę zewnętrzną
- brak wolności osobistej przy zachowaniu jej pozorów
- stała kontrola Wielkiego Brata
- pozory szczęścia w życiu podporządkowanym zewnętrznym mechanizmom.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Człowiek jest istotą społeczną, dlatego jest poddany działaniu czynników społecznych. To może prowadzić do świadomego manipulowania jego wolnością wyboru przy pozostawieniu pozorów tejże wolności. Reklama jest najdelikatniejszym przykładem zniewalania umysłów. Zjawisko sięga głębiej, tworząc mainstream oportunistycznego społeczeństwa, które za cenę spokoju i wygody rezygnuje z podstawowej wartości, jaką jest wolność. Twórcy tekstów kultury burzą ten komfort, w różny (satyryczny i poważny) sposób, przypominając o odpowiedzialności za własne wybory.

Zadanie 2.13.

Przykładowa realizacja (2)

Teza

Literatura ma za zadanie przekazywać wiedzę o świecie i wychowywać społeczeństwo.

1. Rysunek Juliana Bohdanowicza

- uświadomienie zagrożenia, jakie niesie ze sobą nadmierne zaufanie reklamie
- człowiek jako marionetka w rękach „siły wyższej”
- człowiek jest podatny na kształtowanie jego wizji świata
- dydaktyczna funkcja rysunku – ostrzeżenie przed konsumpcjonizmem i prymatem „mieć” nad „być” propagowanym przez tzw. rynek
- ostrzeżenie przed wygodą życia „sterowanego” – zwolnieniem z odpowiedzialności.

Odwołanie do załączonego tekstu kultury.

2. Bolesław Prus *Antek*

- historia uzdolnionego dziecka wiejskiego
- obraz zacofania wsi i niezrozumienia wyjątkowego talentu Antka
- przykład ilustrujący konieczność dawania możliwości kształcenia się dzieciom ze wsi
- pouczenie o braku możliwości awansu cywilizacyjnego przez brak warunków materialnych, społecznych i kulturowych
- apel autora w zakończeniu noweli o pomoc dzieciom takim jak Antek.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Literatura musi kształtować świadomość ludzi. Może to czynić różnymi środkami i wykorzystywać do tego różne środki artystyczne. Cel natomiast jest uniwersalny: podniesienie poziomu życia ludzkości – nie tylko materialnego, ale przede wszystkim kulturowego.

Trzecia część zbioru zawiera 4 przykładowe zadania z zakresu kształcenia językowego.

Każde zadanie składa się z:

1. **polecenia**, które zawiera:
 - zagadnienie w formie twierdzenia lub pytania
 - zdanie z czasownikiem operacyjnym *omów*, informujące, że w wypowiedzi należy odwołać się do załączonego do zadania materiału oraz do wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych
2. **utworu literackiego albo tekstu kultury** powiązanego z tematem wypowiedzi. Teksty kultury to m.in. film, reklama, kabaret, instrukcja itp. Odniesienie do własnych doświadczeń komunikacyjnych oznacza przywołanie wniosków z przeprowadzonych przez siebie analiz zjawisk językowych i procesów komunikacyjnych w różnych, szkolnych i pozaszkolnych, aktach komunikacji.

W realizacji zadań językowych sprawdzane są następujące umiejętności:

- odbiór oraz interpretacja różnego typu tekstów kultury
- rozpoznawanie i nazywanie form i środków językowych użytych w tekście
- dostrzeganie funkcji form i środków językowych w tekście
- analiza zmian w języku i w aktach komunikacji werbalnej (językowej) i niewerbalnej (niejęzykowej) – współcześnie i w przeszłości
- stosowanie pojęć i terminów nazywających zjawiska językowe i komunikacyjne.

Na kolejnych stronach zamieszczono przykładowe zadania wraz z przykładowymi realizacjami.

Zestaw tekstów zaproponowany w zbiorze zadań nie wyczerpuje katalogu utworów i tematów, jakie mogą pojawić się w zadaniach egzaminacyjnych.

Zadanie 3.1.

Teksty językowe

Jakimi środkami językowymi można wyrażać uczucia? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Julian Tuwim

TAK I NIE

Już mi jest wszystko jedno,
Czy powiesz „nie”, czy „tak”
Jeno mi Ciebie bardzo brak!
Jeno mi Ciebie strasznie brak!
... Żal gnębi duszę mą biedną.

Ach przyznam Ci się – muszę! –
Że wolę „nie” niż „tak”!...
Ale mi Ciebie bardzo brak,
Ale mi Ciebie strasznie brak!!
...Żal gnębi biedną mą duszę.

A w serce coraz głębiej
Wpija się rdzawy hak –
I tak mi Ciebie bardzo brak!!
I tak mi Ciebie strasznie brak!!!
...Żal biedną duszę mą gnębi.

Na podstawie: Julian Tuwim, *Tak i nie*, [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, t. 1, Warszawa 1975.

Zadanie 3.1.

Przykładowa realizacja (1)

Przykładowa realizacja. Kliknij zdjęcie, aby obejrzeć nagranie.

Opis realizacji

Uczennica rozpoczyna wypowiedź od postawienia pytania: Co stanowi o tym, że dzieło literackie wzbudza pozytywny odbiór? Udzielając na nie odpowiedzi, wskazuje trzy elementy wpływające na pozytywny odbiór tekstu: treść, formę i emocje. Uznaje, że sztuka bez emocji nie byłaby sztuką.

Kompozycja wypowiedzi jest zgodna z intencją zawartą w poleceniu.

W pierwszej części rozwinięcia uczennica dokonuje analizy utworu Juliana Tuwima, wskazując środki językowe wyrażające uczucia i emocje podmiotu mówiącego (tytuł, anafory, epifory, metafory, inwersje i wykrzyknienia) oraz omawia ich funkcje w tekście.

Jako inny tekst kultury uczennica przywołuje wiersz Mirona Białoszewskiego *Ach gdyby nawet piec zabrali. Moja niewyczerpana oda do radości*, w którym analizuje środki językowe wskazujące na emocje osoby mówiącej.

W ostatniej części następuje odwołanie do własnych doświadczeń komunikacyjnych. Uczennica wybiera ironię jako przykład środka językowego wyrażającego uczucia i omawia jej funkcje w komunikacji międzyludzkiej.

W podsumowaniu uczennica formułuje wniosek wskazujący na to, że literatura nie tylko odzwierciedla rzeczywistość i otaczający nas świat, ale wyraża także za pomocą różnych środków językowych towarzyszące nam emocje.

W wypowiedzi pojawia się szereg uogólnień, które wskazują na rolę emocji w życiu człowieka oraz w literaturze, która to życie przedstawia.

Zadanie 3.1.

Przykładowa realizacja (2)

Wstęp

„Uczucie” to, najogólniej, określony stan psychiczny, rodzaj emocji. Uczucia ludzkie są różne, np. patriotyczne, macierzyńskie; można odczuwać niezadowolenie, krzywdę, upokorzenie. Jednak najczęściej „uczucie” to dla człowieka tyle, co miłość, czułość, tkliwość, namiętność, przyjaźń itd.

Rozwinięcie

- O uczuciach mówimy i piszemy bardzo często, zwłaszcza w tym drugim rozumieniu, co znajduje odzwierciedlenie w mniej lub bardziej stałych zwrotach, np. płoniemy do kogoś uczuciem, darzymy kogoś uczuciem, wyznajemy komuś uczucia itp.
- W codziennych sytuacjach uczucia można wyrażać bardzo różnymi środkami językowymi (werbalnymi i niewerbalnymi, np. za pomocą odpowiedniej interpunkcji). Do środków fonetycznych zaliczamy zmiany tonacji (celowe podwyższenie lub obniżenie tonu), natężenia głosu (np. krzyczymy na kogoś), zmiany szybkości mówienia (np. w złości albo mówimy szybko, albo specjalnie zwalniamy). Najwięcej możliwości dostarcza w tym zakresie leksyka: zdrobnienia (na ogół wyrażają one emocje pozytywne, np. *córeczka*, *mamusia*), zgrubienia (na ogół oddają emocje negatywne, np. *grubas*, *kocisko*). Uczucia wyrażamy za pomocą wyspecjalizowanych czasowników, przymiotników, imiesłówów, przysłówków, np. *lubić*, *kochać*, *żalostny*, *nienawistny*. Temu celowi służą również określone przedrostki (np. *super-*, *hiper-*, *naj-*), niektóre z nich występują zresztą samodzielnie (np. *super!*). Jeśli chodzi o składnię, to rozmaite uczucia dobrze wyrażają zdania wykrzyknikowe, zdania niepełne lub przerwane czy równoważniki zdania.
- W wierszu Tuwima mówi się o miłości do kobiety w sposób dość przewrotny. W poszczególnych zwrotkach waga tego uczucia jest dla podmiotu mówiącego różna (porównajmy odpowiednie sformułowania w strofie 1. *jest mi wszystko jedno*, w strofie 2. *wolę „nie” niż „tak”* i w strofie 3. uczucie żalu czy rozpacz: *rdzawy hak w sercu*). A jednocześnie w całym wierszu powtarza się fraza: *bardzo/strasznie mi Ciebie brak*. Epitet *bardzo* zmieniony na potoczne *strasznie* sugeruje jednocześnie desperację podmiotu mówiącego. Potęgowanie żalu czy rozpacz oraz miłosnych cierpień podkreślają również znaki wykrzyknienia: pojedyncze, podwójne i potrójne, także połączone z wielokropkiem w zwrotce 2. Podobną funkcję pełni również hiperbola: *A w serce coraz głębiej / Wpija się rdzawy hak*.

Odwołanie do własnych doświadczeń.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Wnioski

Uczucia można wyrażać bardzo różnymi środkami językowymi i pozajęzykowymi (np. mowa ciała, gesty). Każdy z nas ma własne doświadczenia komunikacyjne związane z wyrażeniem uczuć, uzależnione m.in. od środowiska, sytuacji komunikacyjnej, środka przekazu, aktualnego nastroju.

Zadanie 3.2.

Teksty językowe

Czy pragnienie bliskości z drugim człowiekiem jest rzeczywiście obce elektronicznym formom komunikacji? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Wiesław Myśliwski

OSTATNIE ROZDANIE

Prawdziwy list musi mieć adresata. Prawdziwy list pisany jest zawsze do kogoś, choćby ten, kto pisze, do siebie pisał. No, i prawdziwy list musi być pisany ręcznie. Słowo pisane ręcznie jest bowiem innym słowem niż na maszynie czy komputerze. Tak jakby krwi własnej pieczęć.

Jakaż to różnica, ktoś powie, a dużo szybciej na maszynie, tym bardziej na komputerze, a o ileż wygodniej. Otóż istotna to różnica. W liście pisany ręcznie czytamy nie tylko to, o czym ktoś nam donosi. Czytamy również to, co kryje się w kształcie słów czy nawet poszczególnych liter, w ich pochyłości, rozwlekłości, gęstości.

Czytamy, czy te litery drżały w trakcie ich pisania, czy się poddawały lub stawiały opór, czy wypływały na papier pospieszne, podniecone lub rozgoryczone, czy w mozołe dopływały do ręki. To nam nieraz więcej mówi niż to, o czym list donosi. Pozwala niekiedy się domyślać, co list próbował zataić lub czego nie byłoby zdolne przekazać żadne słowo. Prawda listu kryje się i w papierze, na którym został napisany, i w kopercie, w której został wysłany. List pisany ręcznie potrafi zdradzić nawet to, do czego ktoś zmuszał słowa, żeby kłamały. Czasem zastanawiam się, czy list nie wziął się z pragnienia dotknięcia kogoś, gdy było to fizycznie niemożliwe. Ale, być może, to już przebrzmiałe pragnienia, dlatego list umiera.

Na podstawie: Wiesław Myśliwski, *Ostatnie rozdanie*, Kraków 2013.

Zadanie 3.2.

Przykładowa realizacja (1)

1. Wprowadzenie

Rozwój techniki umożliwił porozumiewanie się na odległość (telegraf, telefon), a współczesna technologia informacyjna (przede wszystkim internet) sprawiła, że świat stał się globalną wioską. Z powyższego wynikają zmiany we współczesnej komunikacji: listy tradycyjne zastąpione zostały przez elektroniczne sposoby komunikowania się. Rozwój cywilizacyjny przyspieszył i poszerzył możliwości komunikowania się ludzi ze sobą.

2. Teza

Według mnie pragnienie autentycznej bliskości z drugim człowiekiem jest obce elektronicznym formom komunikacji.

3. Argumentacja

Wiesław Myśliwski Ostatnie rozdanie:

- listy pisane ręcznie zawierają więcej informacji niż pisane na maszynie:
 - można rozpoznać „gęstość” informacji; „rozwlekłość” liter może nieść ze sobą określone informacje, np. brak pośpiechu przy pisaniu albo wiek nadawcy
 - łatwo dostrzec emocje nadawcy towarzyszące mu przy pisaniu
 - list pozwala czytać między wierszami („Pozwala niekiedy się domyślać, co list próbował zataić”), list pisany ręcznie jest prawdziwszy („potrafi zdradzić nawet to, do czego ktoś zmuszał słowa, żeby kłamały”)
 - prawda listu kryje się m.in. w papierze i w kopercie, np. oryginalny papier listowy czy oryginalna koperta mogą świadczyć o szacunku do adresata
- zdaniem Myśliwskiego kiedyś pisanie listu wynikało z potrzeby bliskości; obecnie to pragnienie zamiera, dlatego ludzie nie piszą listów ręcznie.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Własne doświadczenia:

- telefonia komórkowa – współcześni ludzie powszechnie korzystają z telefonów komórkowych, pisząc SMS-y. Komunikacja z użyciem telefonów komórkowych ma zalety i wady
 - zalety: szybkość kontaktu; możliwość porozumiewania się z niemal każdego miejsca, z niemal każdą osobą; kontakt jest żywy, spontaniczny
 - wady: powierzchowność, zdawkowość; łatwość kontaktu za pomocą SMS-ów prowadzi czasami do unikania kontaktu bezpośredniego
- internet – sprawia, że świat stał się „globalną wioską”, za jego pomocą można przysyłać m.in. komunikaty pisane – e-maile, które zastępują tradycyjne listy
 - zalety komunikacji w internecie: duży zasięg; możliwość przysyłania obrazów i filmów; dostęp do wielu różnych społeczności
 - wady komunikacji w internecie: niedbałość o sposób wypowiedania się, zastępowanie świata realnego światem wirtualnym.

Odwołanie do własnych doświadczeń.

4. Podsumowanie

Rozwój cywilizacyjny przyspieszył i bardzo poszerzył możliwości komunikowania się między ludźmi, ale równocześnie sprawił, że komunikowanie się jest schematyczne, a ludzie czują się ze sobą mniej związani. Szybkość komunikowania się we współczesnym świecie sprawia, że często pozbawione jest ono refleksji. Kontakty stają się powierzchowne, choć częste, a uczestnikom aktu komunikacji zależy bardziej na szybkim kontakcie, niż na prawdziwej bliskości.

Zadanie 3.2.

Przykładowa realizacja (2)

1. Określenie problemu

Współcześnie rozwój techniki umożliwia ludziom bardzo szybkie porozumiewanie się na odległość. Pokonane zostały dawne bariery komunikacyjne wynikające z dużych odległości dzielących ludzi. Rozwój technologii informacyjnych doprowadził do wielu zmian w sposobach komunikowania się.

Wiesław Myśliwski *Ostatnie rozdanie*:

- pisanie listów to sposób utrzymywania więzi międzyludzkich
- pisanie listów wymaga czasu, refleksji nad tym, co i jak chce się napisać
- zdaniem Myśliwskiego listy pisane ręcznie zawierają więcej informacji niż te pisane na maszynie. Dzieje się tak, ponieważ list pisany ręcznie:
 - lepiej wyraża postawę piszącego wobec życia
 - ukazuje stan emocjonalny nadawcy
 - przekazuje dodatkowe informacje (np. papier ozdobny może świadczyć o szacunku wobec odbiorcy czy chęci zrobienia mu przyjemności)
 - pełniej wyraża intencje nadawcy.

Odwołanie do załączonego tekstu.

2. Teza

Pragnienie kontaktu z drugim człowiekiem to dziś pragnienie „przebrzmiałe”, jednak można odnaleźć dowody również na to, że wykorzystanie nowoczesnych środków komunikowania się pozwala odnaleźć prawdziwą bliskość.

Film *Samotność w sieci*:

- bohaterowie filmu odczuwają autentyczną potrzebę bliskości i odnajdują ją w świecie wirtualnym
- film pokazuje, że e-maile mogą kryć w sobie tyle samo emocji, co tradycyjne listy
- Ewa i Jakub tęsknią za prawdziwymi emocjami i odnajdują je w przestrzeni internetowej dzięki komunikacji elektronicznej.

Odwołanie do tekstu kultury.

4. Podsumowanie

Współczesne formy komunikowania się za pomocą elektronicznych środków (telefony, internet) sprawiają, że komunikacja jest znacznie częstsza i powszechniejsza, ale równocześnie bardziej powierzchowna. Jednak wydaje mi się, że ilość emocji włożonych w list elektroniczny zależy nie od specyfiki komunikacji elektronicznej, tylko od konkretnych uczestników tej formy komunikacji i ich potrzeb realizowanych za pośrednictwem internetu.

Zadanie 3.3.

Teksty językowe

Dlaczego literaturze nie wystarcza język literacki? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Dorota Masłowska

WOJNA POLSKO-RUSKA POD FLAGĄ BIAŁO-CZERWONĄ

Najpierw ona mi powiedziała, że ma dwie wiadomości: dobrą i złą. Przechylając się przez bar. To którą chcę najpierw. Ja mówię, że dobrą. To ona mi powiedziała, że w mieście jest podobno wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną. Ja mówię, że skąd wie, a ona, że słyszała. To mówię, że wtedy złą. To ona wyjęła szminkę i mi powiedziała, że Magda mówi, że koniec między mną a nią. To ona mrugnęła na Barmana, że jakby co, ma przyjść. I tak dowiedziałem się, że ona mnie rzuciła. To znaczy Magda. Chociaż było nam dobrze, przeżyliśmy razem немало miłych chwil, dużo miłych słów padło, z mojej strony jak również z niej. Z pewnością. Barman mówi, że bym kładł na niej laskę. Chociaż to nie jest tak proste. Jak dowiedziałem się, że tak już jest, chociaż raczej, że już nie ma. To nie było tak, żeby ona mi to powiedziała w szczerze oczy, tylko stało się akurat na tyle inaczej, że ona mi to powiedziała poprzez właśnie Arletę. Uważam, że to było jej czyste chamstwo, prostactwo. I nie będę tego ukrywał, chociaż to była moja dziewczyna, o której mogę powiedzieć, że dużo zaszło między nami różnych rzeczy zarówno dobrych i złych. To przecież nie musiała mówić tego przez koleżankę w ten sposób, że ja się dowiaduję ostatni. Wszyscy wiedzą od samego początku, gdyż ona powiedziała to również innym. Mówiła, że ja to jestem raczej bardziej wybuchowy i że musieli mnie przygotować do tego faktu.

Na podstawie: Dorota Masłowska, *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*, Warszawa 2003.

Zadanie 3.3.

Przykładowa realizacja (1)

Wstęp

Język literacki, choć zaspokaja potrzeby komunikacyjne całego narodu, nie oddaje w pełni różnicowania społecznego. Dlatego też autorzy tekstów literackich sięgają po zabieg stylizacji językowej.

Teza

Twórcy literatury wprowadzają do utworów literackich język potoczny lub odmiany środowiskowe, aby scharakteryzować grupę społeczną lub bohatera.

Argumenty

Dorota Masłowska *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*:

- Masłowska nadaje językowi bohatera cechy indywidualne. Dużo w nim potocyzmów, np. *kłaść łaskę*, powtórzeń; występuje chaotyczna składnia, typowe dla języka potocznego nadużywanie zaimka wskazującego *to* na początku zdania. Potok słów, krótkie zdania świadczą o natłoku myśli, pewnym wzburzeniu. Wynika to nie tylko z sytuacji, o której opowiada (dowiaduje się, że dziewczyna go nie kocha), ale także z ubóstwa językowego. Jest ono właściwe ludziom z jego środowiska, młodym żyjącym w blokowiskach polskich miast. Język, którym mówi bohater Masłowskiej, łamie zasady poprawnościowe języka polskiego. Jest jednak wartościowy artystycznie, gdyż na podstawie obserwacji tego języka czytelnik uzyskuje pełniejszy obraz bohatera, człowieka niewykształconego, myślącego i mówiącego chaotycznie, nastawionego na ekspresywne wyrażanie własnych przeżyć.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Stanisław Wyspiański *Wesele*:

zastosowanie stylizacji gwarowej; przedstawiciele społeczności chłopów, np. Czepiec, Klimina, Jasiek, Kuba, mówią językiem naśladowującym gwarę, używają też wulgaryzmów (Czepiec: *nie polezie orzeł w gówna*). Język środowiska chłopów jest przeciwstawiony językowi, którym mówią goście z miasta – inteligencja, także po to, by pokazać niemożność porozumienia się tych warstw społeczeństwa polskiego.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Wnioski

Literaturze nie wystarcza język literacki, gdyż artyści nie mogliby oddać złożoności życia, różnorodności typów ludzkich i grup społecznych. Masłowska i Wyspiański, stosując różne odmiany języka, dbają o autentyczność obrazu postaci i grup społecznych.

Zadanie 3.3.

Przykładowa realizacja (2)

Wprowadzenie

Stosowanie języka nieliterackiego w tekstach literackich nie jest zjawiskiem nowym. Związane jest ono z tym, że posługiwanie się przez pisarzy i poetów wyłącznie językiem literackim nie umożliwia oddania całego zróżnicowania społecznego czy pełnego scharakteryzowania wybranego środowiska, np. młodzieżowego. Dlatego też w wielu utworach literackich pojawia się stylizacja.

Rozwinięcie

a. Powieść Doroty Masłowskiej *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną* została wydana na początku XXI wieku.

Przytoczony fragment to opowieść, narracja o porzuceniu przez dziewczynę i sposobie, w jaki bohater został o tym poinformowany.

Autorka wykorzystuje język środowiskowy, aby scharakteryzować bohatera.

Obraz bohatera we fragmencie:

- blokera, reprezentanta dużej grupy młodych ludzi w Polsce
- prymitywizm języka, sposobu myślenia i postrzegania świata (ujawnia się m.in. w używaniu w wyrażeniach i zwrotach potocznych)
- silnej potrzebie ekspresji swego „ja” (zwroty: *ja mówię*)
- chaotycznie opisujący świat (jego wypowiedź to nieuporządkowany potok słów *To przecież nie musiała mówić tego przez koleżankę w ten sposób, że ja się dowiaduję ostatni*, zdania nie wynikają jedno z drugiego).

Język, którym mówi bohater powieści, a także język, w którym prowadzona jest narracja, oddaje obraz świata widzianego przez młodego bohatera. Jest to także język buntu wobec rzeczywistości, która nie ma nic do zaoferowania młodym.

b. Przykładem zastosowania języka nieliterackiego w dziele literackim są *Chłopi* Władysława Reymonta:

- zastosowana została stylizacja gwarowa w dialogach postaci, a także w narracji – takim językiem posługuje się jeden z narratorów powieści – wiejski gaduła opowiadający o życiu mieszkańców Lipiec
- bohaterowie Reymonta są pokazani jako społeczność z własnymi zwyczajami i obyczajami, a także poprzez język, który pozwala na pełne ich scharakteryzowanie.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie

Pisanie literatury w języku nieliterackim wzbogaca ją o nowe formy wyrazu artystycznego. Autorzy wprowadzają język nieliteracki do utworów, aby scharakteryzować bohaterów lub społeczność, ale także aby wyrazić swój bunt wobec zastanych kanonów.

Zadanie 3.4.

Teksty językowe

Jak za pomocą środków językowych można oddać grozę wojny? Omów zagadnienie na podstawie zamieszczonego poniżej materiału oraz wybranego tekstu kultury albo utworu literackiego, albo własnych doświadczeń komunikacyjnych.

Miron Białoszewski

PAMIĘTNIK Z POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Lecimy. Boso. Ogrodową. Barykada. Przeciskamy się. Do Solnej. Pali się po drodze. Huczy. Lecą belki. Szum. Spadają w ogień. Z dudnieniem. Lecimy Solną. Do Elektoralnej. Barykada. Przeciskamy się. I dalej. Elektoralną. Do placu Bankowego (tam, gdzie dziś Dzierżyńskiego, tylko mniejszy i trójkątny). Pali się po prawej stronie. Cały dom – jeden płomień. Lecimy. Gdzieś za Orlą pali się cały dom po lewej stronie. Właściwie dopala się. Stropów już prawie nie ma. Ani ścian. Tylko wielkie ognisko na jakie trzy piętra. Znow szumią belki, odrywają się. Gorąco. To chyba Urząd Miar i Wag. Noc. Tu ciszej. A może w ogóle atak zaczął przycichać? Jesteśmy nie jedni w biegu. Cały potok na Starówkę. Więc za ludźmi wlatujemy w lewo. W dziedzińce – na tyły – Resursy, czyli Rotundy, dawnego Ministerium Finansów i pałacu Leszczyńskich. Luźniej, mniej ciasno. Od placu Bankowego pojedyncze huki. I znow gzymsy. Tylko mniej szare. A żółte. To znaczy w tym świecie (ledwie świecie) takie, jakby pod śnieżką¹. To tu może te gołębie. Się zrywały. Albo też tylko te gzymsy. Na innej zasadzie. Bo z anielicami Corazziego². W girlandach. Tympanony³. Wylot na Leszno. Tu nagle na pewno świta. Zatrzymują nas przy barykadzie, aż się zbierze więcej. Są jacyś nawet Żydzi z ich kobietami. Jedna z tych Żydówek trzymała worek pod pachą. Barykada jest w poprzek Leszna, u dzisiejszego wylotu na Trasę W-Z. Tylko po prawej stronie była Rymarska, jako wylot placu Bankowego. A w lewo – Przejazd z widokiem, takim jak dziś, na pałac Mostowskich. Żydom sprawdzają jakieś papierki. Oddzielają ich. Do dalszego sprawdzenia. Nas puszczają. Całą grupę. Wlatujemy między barykady Leszna. W Przejazd. Tam kawałek. I skręt w prawo. Przez barykadę. Długa. Pohukiwania. Na lekkim skręcie Długiej po lewej pałac Pod Czterema Wiatrami. Pali się calutki. Już się kończy. Wyje ogień w oficynach, we frontie. Szumią, spadają belki.

Na podstawie: Miron Białoszewski, *Pamiętnik z powstania warszawskiego*, Warszawa 1971.

¹ Śnież – rdza, nalot na metalowej powierzchni dachu.

² Corazzi – Antonio Corazzi, włoski architekt działający w Polsce w latach 1819–1847, przedstawiciel klasycyzmu.

³ Tympanon – ozdobny element architektoniczny na froncie budynku, najczęściej w kształcie trójkąta.

Zadanie 3.4.

Przykładowa realizacja (1)

Wprowadzenie

Twórcy literatury próbowali oddać grozę wojny różnymi środkami wyrazu artystycznego. *Pamiętnik z powstania warszawskiego* doskonale oddaje atmosferę wojenną. To nie tylko groza, ale też chaos, strach i niepewność.

Rozwinięcie

- Pamiętnik jest gatunkiem osobistym, autor wypowiada się jako Miron Białoszewski, jednak w zamieszczonym fragmencie narracja występuje w liczbie mnogiej i w czasie teraźniejszym – dzieje się tu i teraz (*przeciskamy się*). Duże wrażenie wywołuje dynamiczny obraz biegnących boso ludzi. Autor podaje konkretne nazwy ulic, placów, gmachów mijanych w biegu. Taki zabieg hiperbolizuje przestrzeń miejską ogarniętą wojną oraz wzmacnia odczucie grożącego bohaterom niebezpieczeństwa. Liczne powtórzenia tworzą wrażenie, że wszędzie się pali (słowo *pali* zostało powtórzone 4 razy). Wrażenie chaosu towarzyszącego ucieczce zostało oddane powtarzającymi się czasownikami (*lecimy* powtórzone 3 razy). W ten sposób zostaje oddany stan grożącego ludziom niebezpieczeństwa. Emocje, strach, niepokój bohaterów wyrażane są krótkimi zdaniami i równoważnikami zdań. Często występują kolokwializmy, gdyż bohaterowie posługują się językiem mówionym (*ognisko na jakie trzy piętra*) oraz zdrobnienia (*pali się calutki*).
- Tadeusz Borowski w opowiadaniu *Pożegnanie z Marią* przedstawia chłodno i beznamiętnie aresztowanie dziewczyny i jej dalsze losy. W relacji używa słów, które tylko opisują zachowania ludzi, brakuje wyrazów określających uczucia i emocje. Unika w ten sposób oceny sytuacji. Taki sposób obrazowania sprawia, że czytelnik tworzy sobie własny obraz grozy wojennej. Brak emocji w opisie dowodzi zaniku uczuć ludzkich. Taki opis działa mocniej niż wiele słów. Borowski pokazał, że redukcja środków językowych dobrze oddaje grozę wojny.

Odwołanie do załączonego utworu.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

Podsumowanie.

Wojna to zło, destrukcja, śmierć i groza. Współcześni twórcy próbują znaleźć adekwatne środki językowe do przekazania prawdy o wojnie.

Zadanie 3.4.

Przykładowa realizacja (2)

1. Sformułowanie tezy

II wojna światowa wywołała zmianę w sposobach przedstawiania wojny i jej okrucieństwa. Zamiast heroizacji i patosu (*Iliada*) konieczne stało się użycie innych środków. Wojna przestała być problemem żołnierzy, stała się wspólnym przeżyciem całego społeczeństwa.

2. Argumentacja

W podanym fragmencie strach jest wspólnym doświadczeniem uciekających cywilnych mieszkańców stolicy. Autor użył wielu środków językowych, aby odzwierciedlić grozę wojny:

- czas terażniejszy zwiększa wrażenie grozy (wszystko dzieje się teraz)
- skontrastowane słownictwo – noc i ogień (ciemność - światło) pogłębiają grozę
- krótkie, często jednowyrazowe równoważniki zdań – dynamizują akcję (*Tam kawalek. I skręt w prawo*)
- proste, eliptyczne wypowiedzenia odzwierciedlają strach ludzi, potęgują wrażenie chaosu (*W dziedzińce – na tyły – Resursy*)
- powtórzenia (np. *pali się*) potęgują obraz płonącego miasta
- czasowniki w aspekcie niedokonanym sprawiają, że groza nasila się, trwa, nie ma końca (*wyje, szumią, lecą*).

Opis wojny w *Lalce* Bolesława Prusa (Wiosna Ludów, w której brał udział Ignacy Rzecki wraz ze swoim przyjacielem Augustem Katzem). Te epizody opisywane są w *Pamiętniku starego subiekta*:

- bezpośrednie zwroty do zmarłego towarzysza *pamiętasz Katz?* urealniamy grozę przeżyć wojennych, pokazują trwałość obrazów wojny w psychice bohatera
- krótkie zdania, konkretne słownictwo wojskowe
- występowanie wyrazów dźwiękonaśladowczych (*huk*)
- podkreślenie bezradności, osamotnienia w sytuacji, gdy dym ogarnia bohatera i niczego nie widać.

3. Podsumowanie

Tworzywem literatury jest język i aby oddać grozę wywołaną wojną, autorzy poszukują odpowiednich środków językowych. Dawne wojny były toczone tylko przez żołnierzy, w naszych czasach wojna krzywdzi przede wszystkim ludność cywilną, która nie jest do niej przygotowana. Dlatego sposoby pokazywania rzeczywistości wojennej okazały się w XX wieku niewystarczające i należało znaleźć nowe środki.

Odwołanie do załączonego utworu literackiego.

Odwołanie do wybranego utworu literackiego.

O zadaniach ikonicznych na ustnym egzaminie maturalnym z języka polskiego od roku 2023

Pytaniem, które należy sobie postawić na samym początku, jest: czym jest **znak** (tu **znak ikoniczny**). Przyjmując za podstawową regułę zasadę semiotyczną w interpretacji tekstu, mówimy o tym, że każde odczytanie jest ponownym zakodowaniem tekstu, każdemu odczytaniu towarzyszyć mogą inne emocje i inne doświadczenia, ale rzeczywistość niezmiennie pozostaje znakowa. I to w tym najbardziej klasycznym rozumieniu znaku, że jest to *coś*, co stoi zamiast *czegoś* (*signum est aliquid quod stat pro aliquo*). Od tej wielowymiarowości należy zacząć naukę czytania rzeczywistości. Bo temu właśnie mają służyć zadania, których przedmiotem jest tekst ikoniczny.

Idźmy w tych pytaniach dalej: czym jest ikoniczność? Uczeń zazwyczaj dobrze kojarzy ją jako graficzne przedstawienie jakichś mniej lub bardziej złożonych treści. Czasy są takie, że bardziej kojarzy się ją z ikoną (ikonką) na ekranie komputera niż ze świętym obrazem malowanym w tradycji wschodniej, ale... to bardzo dobrze. Posłużenie się ikoną otwiera bowiem jakąś aplikację, program, umożliwia jakieś działanie – podobnie odczytanie i zrozumienie tekstu ikonicznego może uruchomić w uczniu nie tylko pokłady jego wiedzy, ale także intuicyjnych skojarzeń, asocjacji, prowadzić do generowania niejednokrotnie bardzo śmiałych związków kontekstowych. Pomoże mu działać nie tylko na polu wiedzy, ale także emocji, intuicji, a nawet nieuświadomionych odruchów lekturowych. Ikoniczność jest zatem rozumiana jako obrazowość, przestrzenność, materializacja idei, myśli i wyobrażeń.

Znak ikoniczny to znak, który zastępuje desygnat na podstawie podobieństwa, ale także na zasadzie symbolicznego ewokowania znaczeń. Nie jest on znakiem konwencjonalnym, bo nie jest oparty na jakiegokolwiek umowie społecznej. Istota jego tkwi w tym, że przedstawia coś „z pewną naocznością, na zasadzie podobieństwa do przedmiotów transcendentnych pod względem wyglądu lub struktury”². To bardzo ważna cecha tekstów ikonicznych, gdyż są one najbardziej otwarte na interpretację, której podstawą jest gra skojarzeń, zasada asocjacji.

Mamy do czynienia z pewnym stanem, który można ująć w twierdzenie, że nasz świat składa się albo z „indeksów”, czyli znaków konwencjonalnych, albo symboli, w których znaki przestają symbolizować zjawiska jednostkowe i stają się wieloznaczne, dotyczące kategorii egzystencji i transcendencji, albo z „ikonów”, czyli obrazów³.

Maturzysta ma się wykazać znajomością kulturowych konwencji, w które wpisując owe znaki, uzyska ich unikalne, jednostkowe znaczenie. Jako kontekst kulturowy wprowadzone zostają teksty literackie, bowiem cały czas w pamięci twórców egzaminu tkwi fakt, że jest to egzamin z języka polskiego, a nie z historii sztuki. Zdający oczywiście powinien dostrzec znaczące elementy kompozycji i dokonać ich interpretacji, uwzględnić specyfikę dziedziny wypowiedzi

² Antoni B. Stępień, *Wstęp do filozofii*, wyd. 5, Lublin 2007, s. 167.

³ Zob. Charles Sanders Peirce, *Wybór pism semiotycznych*, H. Buczyńska-Garewicz, A.J. Nowak (red.), „Biblioteka Myśli Semiotycznej”, J. Pelc (red.), t. 38., rozdz. III, *Klasyfikacje znaków*, Warszawa 1997, s. 130–190.

artystycznej oraz połączyć treści przedstawienia plastycznego z literaturą, ale to nie jest *clou* tego egzaminu.

Stąd generalny postulat odejścia od analizy formalnej dzieła sztuki, niekonieczności (nawet zbędności) posługiwania się fachową terminologią wiedzy o sztuce – oprócz takich pojęć, które należą do wyposażenia wykształcenia ogólnego (jak np. kolor, kontrast, perspektywa, kompozycja). Tekst ikoniczny ma otworzyć pole dla skojarzeń, które – wypełniając się treściami – stworzą interpretację dzieła. Nie należy zatem obawiać się analizy formalnej dzieła sztuki, znajomości biografii artystów, czy znajomości wszystkich intertekstualnych nawiązań. Najważniejsza jest otwartość na znak, budząca kontekstowe skojarzenia. W prezentowanych zadaniach zostały podane przykłady właśnie takiego działania. W nim przystępujący do egzaminu najpierw dokonuje oglądu dzieła sztuki, wskazuje na najważniejsze, jego zdaniem, elementy, a następnie dostrzega konteksty i asocjacje, w jakie to dzieło wchodzi z innymi tekstami. Zdający egzamin ma dostrzec cechy stylu, umieć ulokować dzieło w czasie, dokonać prostego opisu i wskazać kluczowe motywy – rzecz jasna wszystko funkcjonalnie.

Spoleczne nawyki, jakie wpisane są w tzw. matrycę świadomościową odbiorcy tekstu ikonicznego, często warunkują odczytania tych tekstów (czasami nazywa się je przedstawieniami idealnymi, których odczytanie jest niezależne od kontekstu), konwencja jest tutaj nadrzędnym elementem determinującym interpretację. Trudno bowiem uwolnić się od sposobu myślenia, który metaforycznie moglibyśmy nazwać słownikiem symboli lub encyklopedią ikonograficzną. I rzeczywiście – takie odczytania są obecne również w naszych propozycjach.

Anna Ślósarz proponuje, aby za główne elementy przekazu wizualnego uznać: kształt, linię, kolor, światło, przestrzeń, kompozycję, ruch oraz materiał⁴. Czy to poprawny zestaw? Z całą pewnością tak, choć w komplecie wydaje się zbyt obszerny i mocno wkraczający w obszar formalnej analizy dzieła sztuki, która – powtarzam – nie jest przedmiotem zainteresowania nauczyciela języka polskiego. Zalecany jest rozsądek, bowiem może pojawić się sytuacja, gdy egzaminowany nie będzie umiał czegoś nazwać precyzyjnym terminem, ale będzie umiał o tym opowiedzieć, dokonać eksplikacji problemu. Czy mu na to nie pozwolić? Ależ jak najbardziej! Nie rzecz w tym bowiem, czy potrafi on odróżnić akwafortę od akwatinty i bez zająknięcia mówić o impastach i laserunkach, ale raczej czy potrafi uruchomić swoją wrażliwość, czy jest na tyle zakorzeniony w kulturze, że potrafi systematyzować i strukturyzować fakty. W końcu – czy potrafi przeprowadzić bardzo prostą, choć *de facto* fundamentalną operację myślową ujętą w schemat, gdzie przechodzi się od denotacji przez konotację po wnioskowanie⁵. Krótko mówiąc, czy potrafi przejść od znaczeń dosłownych, jakie mają elementy obrazu, poprzez skojarzenia osadzone w kontekście kultury (także własnych doświadczeń kulturowych), aż do wniosków, w których tekst ikoniczny pokazuje się w zobiektywizowanym, naukowym dyskursie historycznokulturowym. Dochodzimy tu do semiotycznego nastawienia lekturowego, zgodnego z tym, co twierdzi Umberto Eco, że znaki ikoniczne będziemy rozpoznawali nie poprzez ich podobieństwo do desygnatów, ale dzięki kontekstowi, znajomości konwencji, odczytaniu kodu, w jakich zostały zapisane⁶.

⁴ Zob. Anna Ślósarz, *Plakat i reklama na lekcjach języka polskiego w liceum i technikum*, www.ore.edu.pl, s. 7.

⁵ Propozycja Anny Ślósarz z przywoływanego opracowania.

⁶ Zob. Umberto Eco, *Pejzaż semiotyczny*, przeł. A. Weinsberg, Warszawa 1972, s. 163–167.

I o ten kontekst właśnie nam chodzi. O to, żeby przystępujący do egzaminu wykazał się umiejętnością wpisania tekstu ikonicznego w kontekst, żeby potrafił uruchomić jego dodatkowe znaczenia, żeby tekst ikoniczny stał się katalizatorem jego sprawności kojarzenia i werbalizowania skojarzeń. Budzić się może wątpliwość, czy nie dajemy tu zbyt szerokiego pola do tworzenia wypowiedzi niezwykle luźno związanych z tekstem ikonicznym, opartych na absolutnie wolnych asocjacjach, na technice bliskiej strumieniu świadomości, na fantazjowaniu wreszcie. Zdecydowanie nie, bowiem cel wypowiedzi jest jasno sformułowany przez *Informator o egzaminie maturalnym*, prowadząc do konkluzji, że wartość ma odczytanie i orientacja w kulturze oraz zabezpiecza nas przed tym konkretnym wymaganie stawiane autorowi wypowiedzi. Po pierwsze, musi odpowiedzieć na pytanie mu postawione oraz musi sformułować tezę interpretacyjną, aby stworzyć wypowiedź argumentacyjną. To ukierunkowuje myślenie właśnie na poszukiwanie właściwego kontekstu, na „odkodowanie” tekstu ikonicznego poprzez sprzężenie go z innymi tekstami kultury (tu z tekstami literackimi). Nie jest zatem tekst ikoniczny ani powodem do snucia bajkowych opowieści, ani wykorzystany jedynie jako ilustracja pojedynczego tekstu kultury.

Zasada doboru tekstów do zadań ikonicznych

Teksty ikoniczne dołączone do zadań w prezentowanym zbiorze są bardzo zróżnicowane: od klasyki polskich i światowych arcydzieł malarstwa (zadania: 2.3., 2.4., 2.5., 2.6., 2.7., 2.8., 2.10.), poprzez malarstwo współczesne (zadania: 2.9.), grafikę (zadanie 2.2.), fotografię (zadanie 2.11.), rysunek satyryczny (zadanie 2.13.), plakat (zadanie 2.1.) i rzeźbę (zadanie 2.12.). Dobór tekstów podporządkowany został ich treści – motywom i problemom zawartym w tekście ikonicznym, które umożliwiają sięganie do kontekstów literackich (w tym także lektur obowiązkowych).

Zestaw tekstów ikonicznych, dla których nie istnieje żaden kanon ujęty w podstawie programowej, jest dowolny, wybrany pod kątem zawartego w poleceniu zagadnienia, co może oznaczać, że część maturzystów zobaczy dane dzieło sztuki wizualnej podczas egzaminu maturalnego po raz pierwszy w życiu. Tak śmiałe postawienie na kreatywność, samodzielność, umiejętność świadomego wykorzystania zarówno wiedzy tej szkolnej, jak i rezultatów własnego pozaszkolnego intelektualnego rozwoju młodego człowieka przystępującego do egzaminu dojrzałości, jest z jednej strony nobilitacją i podniesieniem rangi tego egzaminu, z drugiej – dowartościowaniem ucznia i szkoły. Trzeba również być świadomym, że taka formuła egzaminu maturalnego stwarza potrzebę wprowadzenia zmian i korekt w sposobie uczenia języka polskiego w szkole ponadgimnazjalnej, zwłaszcza jeśli chodzi o kwestię umiejętności analizy i interpretacji tekstów literatury i sztuki. Wprowadzenie do systemu kształcenia polonistycznego trwałych narzędzi, którymi uczeń będzie się posługiwał w sztuce czytania tekstów kultury (nie tylko werbalnych, ale także ikonicznych), jest sprawą kluczową.

Analiza poleceń w zadaniach ikonicznych – tematyka i forma wypowiedzi

W zadaniach ikonicznych, podobnie jak w zadaniach literackich i językowych, zdający powinien w pierwszej kolejności dokonać interpretacji załączonego tekstu, ukierunkowanej problemem zawartym w poleceniu (wykazać się zrozumieniem tekstu, umiejętnością odczytania jego głównej myśli), a następnie dobrać teksty literackie dotyczące podobnych kwestii.

W przypadku tekstów ikonicznych od zdającego wymaga się umiejętności odczytania treści – przesłania tekstu kultury (np. jego symboliki) oraz kompetencji językowych, które pozwolą mu na swobodną rozmowę dotyczącą zagadnień filozoficznych, moralnych, społecznych, kulturowych, cywilizacyjnych itd. wskazanych w poleceniu do zadania. Problemy, które można znaleźć w poleceniach do zadań ikonicznych zamieszczonych w zbiorze, dotyczą zagadnień z zakresu filozofii (*Czy człowiek może w pełni poznać samego siebie?*), eschatologii (nie trwałość istnienia), zjawisk społecznych (*Czy praca może być interesującym motywem tekstu kultury?*), aksjologii (wartości w życiu człowieka), rozważań nad kategorią dobra (w odwołaniu do obrazu *Miłosierny Samarytanin*), literackich inspiracji (*Jakie wizje miasta można odnaleźć w sztuce i literaturze?*), czy artystycznej kreacji świata (*Czemu może służyć deformacja rzeczywistości dokonywana w tekstach kultury?*).

W procesie interpretacji tekstów ikonicznych analiza formalna, odniesienie do kontekstu historycznego czy gatunkowego mogą być oczywiście przydatne, ale nie są niezbędne do uzyskania wysokiej liczby punktów za wypowiedź egzaminacyjną.

Sposoby pracy na lekcji umożliwiające przygotowanie uczniów do wykonania zadań ikonicznych

Mamy tu do czynienia ze swoistą szkołą patrzenia na dzieło sztuki. Często onieśmiela nas brak umiejętności fachowego wypowiedzenia się oraz ograniczenia związane z naszym językiem. Nie sposób opowiedzieć tego, co namalowano, narysowano, wyrzeźbiono, skonstruowano. Wydaje się nam, że jest to nieprzekładalne na inny system, na inną terminologię. Boimy się redukcjonizmu, sprowadzania sztuki do funkcji ilustracyjnych, ograniczamy swoją wolność interpretacyjną. Dlaczego nie mamy takich problemów z tekstami literackimi, gdy potrafimy wypowiadać sądy niejednokrotnie arbitralne, których obalenie oznaczać by mogło dewastację całego systemu naszej wiedzy? Dlatego, że czujemy się pewnie na polu literaturoznawczym, umiemy operować narzędziami interpretacyjnymi, znamy szkoły metodologiczne, posiadamy wiedzę o kontekstach. To daje nam pewność naszych kroków, utwierdza nas w pewności sądów. Sztuka natomiast wydaje nam się często oceanem niezmiernych tajemnic. Czemu zatem mamy uczyć? Patrzenia na obrazy, na teksty ikoniczne i odbierania ich emocjonalnie oraz zestawiania tych emocji z tym, co znane. W filmie *Jaś Fasola: nadciąga totalny kataklizm* kreowana przez Rowana Atkinsona postać pracownika muzeum na pytanie, czym się zajmuje, odpowiada (budząc zachwyt słuchaczy): „po prostu, patrzę na obrazy”. I właśnie do tego mamy przygotować naszych uczniów: do świadomego patrzenia na teksty ikoniczne.

Przykładem propozycji czytania tekstu ikonicznego niech będzie próba patrzenia na obraz Quinta Buchholza *Książkowa latarnia* (Zadanie 2.11.). Zadanie nie jest skomplikowane i można je przedstawić w punktach.

1. Wyodrębnienie poszczególnych znaków ikonicznych:

- książki ułożone w stos
- lampa
- stół
- lecący ptak.

Każdy z tych elementów otwiera pole znaczeniowe.

- **Książki** będą kojarzyły się z wiedzą, mądrością, cywilizacją, kulturą etc. Wszystkie te skojarzenia są uprawomocnione. Rzeczywiście, tak one funkcjonują w kodzie kulturowym.
- **Lampa** kojarzona będzie ze światłem, z oświeceniem, z mądrością.
- **Stół** będzie zestawiany z domem, z jedzeniem, z miejscem centralnym w życiu człowieka, z metaforycznymi znaczeniami stołu jako *axis mundi*.
- **Lecący ptak** – to wolność, ulotność, przemijanie, lekkość.

To tylko propozycje, które powinien każdy przystępujący do egzaminu maturalnego umieć przytoczyć. Możemy się zżymać na brak głębi takiego czytania, ale pamiętajmy, że tekst ikoniczny ma być dla interpretatora punktem wyjścia, a nie celem samym w sobie. Widzimy zatem obraz jako zespół znaków, które trzeba ułożyć w jakąś sensowną całość. I to układanie jest właśnie dla nas interpretacją tekstu ikonicznego.

2. *Spostrzeżenia dotyczące powiązań między znakami*

Czytający obraz Buchholza powinien także zauważyć charakterystyczny układ poszczególnych elementów. Podstawą wszystkiego jest stół, na którym położony jest stos książek, zwieńczony zapaloną lampą. Dlaczego właśnie tak? Odpowiedzi może być kilka – i znowu wszystkie są poprawne. Stół-dom jest podstawą cywilizacji-stosu książek, które niosą światło (lampa). Trochę inaczej: dom, napełniony mądrością jest światłem dla świata. Jeszcze inaczej: mądrość zamknięta w księgach jest światłem dla świata. Obok tego jednak jest znaczący obraz ptaka, który może być odczytywany jako znak ulotności mądrości, wiedzy. Ale też może być znakiem przenoszenia światła w dalekie strony świata – ptak odlatuje w nieokreśloną przestrzeń. Powinno to prowadzić do sformułowania hipotezy interpretacyjnej.

3. *Znaczenie tła obrazu*

Tłem obrazu jest otwarta przestrzeń morska. Stół wyłania się z wody. Dlatego może być uznany jako najważniejszy element rodzącego się życia, którego zwieńczeniem jest lampa. Ocean rozświetlany przez lampę może być oceanem niewiedzy, który należy rozświetlić.

4. Modelujące znaczenie tytułu

Buchholz nadał swemu obrazowi tytuł bardzo ujednoznaczniający interpretację: *Książkowa latarnia* (oryg. *Der Bücherleuchtturm*). Wyraźnie jednak widać, że autorowi chodzi o latarnię morską (niem. *Leuchtturm*, ang. *lighthouse*), czyli budowlę, której funkcją jest wskazywanie bezpiecznej drogi do domu. I takie skojarzenie zmienia naszą optykę – to już nie tylko funkcja rozświetlania mroku, ale wskazywanie bezpiecznej drogi, miejsca schronienia (stół). To kierunek nie „od” ale „do”.

Dobrym pomysłem, wskazującym na wielościżkowość interpretacji tekstu ikonicznego, będzie próba nadania tytułu dziełu, zanim właściwy tytuł zostanie uczniom przedstawiony.

Taki schemat można odnosić do sztuki tzw. przedstawiającej. Inaczej będzie z abstrakcją, gdzie raczej należy zinterpretować napięcia, jakie powstają między dziełem a odbiorcą, na tym, co nas w tekście ikonicznym niepokoi, i skupić się na tytule, który często jest po prostu ścieżką interpretacyjną tekstu. Należy uruchomić osobisty, emocjonalno-impresyjny kontakt z dziełem.

Co nam daje praca z tekstem ikonicznym? Przede wszystkim uruchamia wyobraźnię i wrażliwość, czyli najcenniejsze cechy czytelnika, ale także mobilizuje do uważnej, często ponownej, lektury tekstów literackich. Pozwala na doskonalenie warsztatu analitycznego i interpretatorskiego. W końcu inspiruje do rozmowy, do wymiany pomysłów – otwiera ucznia i nauczyciela na to, co kryje się za znakiem ikonicznym

Tekstów ikonicznych nie należy się obawiać. Stwarzają one bowiem dla nauczyciela języka polskiego wiele możliwości wprowadzenia ucznia w świat emocjonalnego związku ze sztuką. Mogą być traktowane w sposób prosty, na zasadzie prostego przekładu intersemiotycznego w układzie dzieło wobec dzieła, ale też mogą rozpoczynać łańcuch, który właściwie nie ma końca – nawiązań, skojarzeń, intertekstów. Rzeczywistość znakowa jest bowiem rzeczywistością niezgłębiałą.

Przykładowa literatura pomocnicza

1. Roland Barthes, *Światło obrazu. Uwagi o fotografii*, przeł. J. Trznadel, Warszawa 2008.
2. Umberto Eco, *Pejzaż semiotyczny*, przeł. A. Weinsberg, Warszawa 1972.
3. Henryk Markiewicz, *Obrazowość a ikoniczność literatury*, [w:] *Literatura a malarstwo. Panorama myśli polskiej XX wieku*, red. G. Królikiewicz, O. Plaszczyńska, I. Puchalska, Kraków 2009.
4. Maria Poprzęcka, *Galeria. Sztuka patrzenia*, Warszawa 2003.
5. Anna Ślósarz, *Plakat i reklama na lekcjach języka polskiego w liceum i technikum*, www.ore.edu.pl.
6. Antoni B. Stępień, *Wstęp do filozofii*, wyd. 5, Lublin 2007.
7. Seweryna Wyślouch, *Znak ikoniczny jako symbol (na przykładzie współczesnego plakatu)*, [w:] *Posługiwanie się znakami*, red. S. Żółkiewski, M. Hopfinger, Warszawa 1991.
8. *Słownik terminów literackich*, pod red. J. Sławińskiego, wyd. 3, Wrocław 1998.